

PRIKAZI NOVIH KNJIGA, ČASOPISA I ZNANSTVENIH SKUPOVA

REVIEWS OF NEW BOOKS, MAGAZINES AND CONFERENCES

ALICA WERTHEIMER-BALETIĆ, DEMOGRAFSKA TEORIJA, RAZVOJ STANOVNIŠTVA HRVATSKE I POPULACIJSKA POLITIKA (IZBOR RADOVA), MERIDIJANI, ZAGREB 2017., 592 STR.

Izdavačka kuća Meridijani je pod uredništvom akademika Dragutina Feletara tiskala kapitalno djelo iz demografije o suvremenoj populacijskoj krizi u kojoj se već više desetljeća nalazi Hrvatska. Pitanje demografske politike i obnove danas je najakutnija tema suvremene Hrvatske, te je izdavanje ovoga djela od posebne važnosti. Umjesto prikaza ovdje donosimo pogovor koji je u toj knjizi objavio akademik Dragutin Feletar.

Produktivna faza demografske tranzicije u Hrvatskoj počinje slabiti već u 1970-tim godinama, da bi negativne vrijednosti prirodnoga prirasta dosegla 1990-tih godina. Ta posttranzicijska demografska etapa traje i danas, sa stalnim pogoršanjem trenda negativnog prirodnog prirasta. Ratna i krizna zbivanja svakako su pospješila procese depopulacije, a sve je prisutnije i demografsko pražnjenje ruralnih područja Hrvatske. K tomu valja pribrojiti i brzo rastuću negativnu migracijsku bilancu, posebice u zadnjem desetljeću. Rječju, Hrvatska je ušla u razdoblje dramatične depopulacije i ubrzanog pogoršanja dobne strukture stanovništva. Fertilni kontingent s kojim danas raspolaže Hrvatska još uvijek može donekle ublažiti procese odumiranja, ali samo pod uvjetom da se odmah počne primjenjivati pronatalitetna sustavna, nova demografska politika. I u Hrvatskoj se rastući procesi depopulacije povezuju s intenzivnim procesima industrijalizacije, deagrarizacije, deruralizacije i urbanizacije. Ti su procesi, uz ostale čimbenike, modernizirali i hrvatsko društvo, a time donijeli i novi pristup demografskim kretanjima. Jer, poznata je demografska razvojna paradigma, koja u negativnu korelaciju stavlja rast populacije i razinu društveno-ekonomskog razvoja.

U kontekstu uočavanja i rješavanja hrvatske demografske krize, koja je danas u svojoj dramatičnoj fazi, izuzetno je važno bilo razvijati i hrvatsku demografsku znanost. Samo stručni, znanstveni pristup može ponuditi najkvalitetniju analizu i rješenja. Analizirajući retrospektivni razvoj hrvatske demografije i demogeografije može se ustvrditi da je ova znanost i u Hrvatskoj rano dosegla visoke domete, u rangu zapadnoeuropske i američke demografije. Za takav razvoj demografskih znanosti u Hrvatskoj najzaslužnija je upravo akademkinja Alica Wertheimer-Baletić, koja je bila glavni nositelj transfera demografskih teorija i metodologija iz svijeta u Hrvatsku, ali i kreator osnova razvoja demografije u našoj zemlji. Kako je to zapisao recenzent ove knjige, Anđelko Akrap, »autorica je doajen i utemeljitelj suvremene demografije u Hrvatskoj. Ova je knjiga paradigma kako na znanstven ali i zanimljiv način uvesti i objasniti složenu demografsku tematiku/problematiku. Analitičkim pristupom i razradom teme, ova knjiga, iako sadrži velik broj radova nastalih u dužem vremenskom razdoblju, postala je novo i izvrsno znanstveno djelo«.

Uz brojne studije i knjige od kapitalne vrijednosti za razvoj hrvatske demografije, radovi sabrani u ovoj knjizi nastali u dugom razdoblju od prošlih pola stoljeća, ukazuju na kreativnu i znanstvenu snagu stvaranja Alice Wertheimer-Baletić. Te brojne studije i radovi sabrani na jednom mjestu, ukazuju na značenje akademkinje Wertheimer-Baletić u razvoju demografskih teorija, ali osobito i u praćenju stanja i procesa kroz koje je prolazilo stanovništvo Hrvatske i okruženja od Drugog svjetskog rata do danas. I ova knjiga potvrđuje ocjenu da je hrvatska demografija uspješno uočavala i pratila demografske promjene, pravovremeno i kontinuirano upozoravala na negativna demografska kretanja i predlagala odgovarajuća rješenja. Uz nove naraštaje hrvatskih demografa, upravo je akademkinja Wertheimer-Baletić najaktivnija i najutjecajnija u današnjem procesu stavljanja dramatičnog demografskog stanja kao najakutnijeg i najvažnijeg pitanja opstanka i razvoja naše zemlje.

Tome svakako pridonosi i objavljivanje ove knjige. »Suvremena hrvatska demografska stvarnost je toliko negativna po gotovo svim pokazateljima i trendovima, da je svako objavljivanje demografskih

radova poželjno i prijeko potrebno. Koliko još puta treba shvatiti da nema gospodarskog i društvenog napretka bez demografskog, odnosno da se u uvjetima rastuće depopulacije ne može ostvariti željeni razvoj. A demografske studije akademkinje Wertheimer-Baletić ključne su za pokretanje revitalizacijskog modela u Hrvatskoj« – zapisao je recenzent ove knjige Stjepan Šterc.

Smislenom kombinacijom starijih i novijih objavljenih radova, autorica u ovoj knjizi zapravo uspješno realizira novo znanstveno djelo. Prvi dio knjige donosi relevantne priloge demografskoj teoriji. To se osobito odnosi na teme povezanosti demografije s drugim društvenim napose ekonomskim znanostima, zatim u odnosu populacijske politike i politike radne snage, o elementima i posljedicama posttranzicijske demografske etape, o starenju stanovništva kao svjetskom procesu itd. Već izbor radova u prvom poglavlju knjige, koji govori o teorijskoj osnovi, ukazuje na autoričino opredjeljenje za neupitnu i usku povezanost demografskih kretanja i ekonomskog razvoja, odnosno o presudnom značenju uvođenja nove demografske politike za opstanak i razvoj Hrvatske.

Najveći dio radova sabranih u ovoj knjizi odnosi se na razradu razvoja stanovništva Hrvatske od 1950-tih godina do danas. U prvom dijelu toga opsežnog poglavlja, autorica analizira glavne demografske procese koji su se odvijali u Hrvatskoj do 1990. godine. Već je tim radovima jasno determinirala početne procese opadanja prirodnog prirasta, negativnih migracijskih kretanja i procesa starenja stanovništva, te zahtijevala odgovarajuće mjere u demografskoj politici. Negativne tendencije u kretanju stanovništva Hrvatske jasno je najavila već 1971. godine, a posebice na primjeru dinamike radne snage, te na demografskim implikacijama zapošljavanja u inozemstvu. Tadašnji završetak demografske tranzicijske etape objašnjava kroz analizu ekonomski aktivnog stanovništva, kroz stope ekonomske aktivnosti, niske stope fertiliteta i probleme u reprodukciji stanovništva.

Uvršteni radovi nastali nakon 1990-tih godina govore o autoričinom pojačanom angažmanu u poticanju općedruštvenog sagledavanja ozbiljnosti negativnih demografskih kretanja za opstanak i razvoj zemlje. Samo podatak da je 1960-tih godina u Hrvatskoj godišnje rođeno oko 90.000 djece, a da je danas natalitet smanjen na samo oko 37.000 novorođenih, dovoljno govori o dramatičnosti depopulacije. Alica Wertheimer-Baletić te depopulacijske procese analizira sa svih relevantnih aspekata, kako bi ukazala na njihovo izvorište ali i mogućnosti rješavanja. Tako govori o zakonitostima demoreprodukcijskih procesa, o odrednicama depopulacije i starenja stanovništva, odrednicama kretanja radne snage, te u konačnici o predvidivim demografskim kretanjima u Hrvatskoj. Govori i o razvojnom kontekstu demografske politike, o iskustvima populacijske politike u zemljama s posttranzicijskim demografskim obilježjima, kao i o populacijskoj politici razvijenih zemalja. Na temelju tih istraživanja razrađuje polazište za populacijsku pronatalitetnu politiku, koja bi svakako trebala biti osnovica nove općedruštvene demografske politike u Hrvatskoj.

Mislimo da je vrijednost ove knjige upravo u tome što afirmira hrvatsku demografsku znanost, ali što i kroz razradu demografskog stanja predlaže osnovne elemente demografske obnove. Ili, kao što je zapisao recenzent Stjepan Šterc, »prema pristupu, metodološkom okviru, korištenim metodama i tehnikama rada, razmotrenim sadržajima, procesima, vezama i odnosima, znanstveni doprinos autorice predstavlja znanstvenu normu u hrvatskim pa i svjetskim okvirima koju treba poštivati i respektirati. Djelo nas upoznaje sa zakonitostima i suptilnostima demografske problematike, a utvrđuje i spoznaju o razlozima ulaska Hrvatske u klasični demografski slom. Ipak, najvažniji dijelovi ove knjige su oni koji razmatraju i predlažu rješenja revitalizacije hrvatskog stanovništva«.

Dragutin FELETAR

DRAŽEN PODRAVEC, KULTURNO-UMJETNIČKO DRUŠTVO ZVIRIŠĆE ŠEMOVCI, NAŠIH DESET GODINA, KUD ZVIRIŠĆE, ŠEMOVCI, 2017., 216 STR.

Prof. Dražen Podravec, magistar bioloških znanosti, dosad je napisao dvadesetak knjiga o prirodnim značajkama virovske Podravine, ali prvenstveno o kulturnoj, znanstvenoj i općoj povijesti toga kraja. Ovo mu je druga knjiga o društvenom životu naselja Šemovci na sjevernoj strani Bilogore (Međurečnice) južno od Virja (prva se odnosila na povijest tamošnjeg vatrogastva).

Pisati kulturnu povijest nekoga mjesta nije nimalo lako, jer je kulturni život ona fina nit koja se proteže, povezuje i obogaćuje seosku svakodnevicu kroz stoljeća. Takve povijesne analize, koje ovjekovječuju i hrvatsku kulturnu narodnu baštinu, Podravec istražuje minuciozno i piše sa stilom i mjerom. A mali Šemovci imaju izuzetnu dugu, zanimljivu i ponosnu kulturnu povijest. Svi glavni elementi i čimbenici toga života kroz stoljeća našli su se sada u ovoj knjizi.

Kako u predgovoru knjizi piše akademik Dragutin Feletar, »sredinom 19. stoljeća je za kulturni život Šemovaca osobito zaslužan šemovečki slavuj Ferdo Rusan, veliki hrvatski komediograf i prosvjetitelj, a nešto kasnije se iz Šemovaca javlja i monsijor dr. Fran Barac, crkveni pisac i duhovni vođa svojega vremena. Od vremena Rusanovih diletantskih (glumačkih) družina, počinje se javljati i organizirani društveni život u Šemovcima«.

Iako se knjiga prvenstveno odnosi na povijest KUD Zvirišće, koje je »staro« svega jedno desetljeće, knjiga donosi razradbu kulturnog života Šemovaca od polovice 19. stoljeća do danas. Knjiga je podijeljena u nekoliko glavnih poglavlja, koje logičnim slijedom, uglavnom kronološki, analiziraju i prikazuju ovu obimnu povijesnu građu. U uvodnom poglavlju »Iz šemovečke povijesti« prikazuje se pregled povijesnih zbivanja od prvoga spominjanja naselja do danas, a u drugom poglavlju »Društveni život« razrađuje se kulturni život sela kroz gotovo stoljeće i pol, a preko opisa djelovanja društava: Dobrovoljno vatrogasno društvo (osnovano već krajem 19. stoljeća), Glumačka sekcija DVD-a, Zadružna omladina, Udruga žena, Lovačka udruga »Bilogora«, glazbeni sastavi, Nogometni klub, crkveni ženski pjevački zbor, Bratovština kršćanskog nauka, Konjički klub »17. meridijan«, Udruga šemovečkih informatičara, Udruga vinogradara i podrumara i Vodovodna udruga.

U trećem poglavlju »Kronologija događaja« temeljito je prikazano osnivanje i djelovanje KUD-a Zvirišće u prošlih deset godina. Građa se razrađuje kronološkom metodom – po pojedinim godinama. Iz navedenih podataka vidi se doista široki dijapazon djelovanja toga amaterskog kulturnog društva. U četvrtom poglavlju prikazuje se rad pojedinih sekcija KUD-a Zvirišće u Šemovcima. Prikazan je rad slijedećih sekcija: pjevački zbor, folklorna sekcija, tamburaški sastav i literarno-recitatorska sekcija. U okviru ovoga poglavlja tiskane su i pjesme Šemovčana Vladimira Kurtića, te objavljen opis običaja i sezonskih poslova. Upravo kroz ove opise vidi se veliko narodno etnološko bogatstvo Šemovaca. Na kraju poglavlja opisan je i rad plesne grupe KUD-a Zvirišće, te sekcije Mužikaši KUD-a Zvirišće.

U petom poglavlju razrađuje se etnografsko blago Šemovaca koje godinama prikupljaju članovi KUD-a Zvirišće. Tu su opisani narodni običaji (božićni, vuzemni, svatovski, te podravske pisanice). Posebno su opisane (s velikim brojem dokumentarnih fotografija) etnografske zbirke KUD-a Zvirišće – u posebnoj seoskoj kući, te u prostorijama društvenoga doma. Na kraju knjige donijet je i program proslave 10. obljetnice KUD-a Zvirišće, zatim obimni foto-album etnografskog materijala, te popisi sudjelovanja KUD-a Zvirišće na manifestacijama s popisom nagrada i članstva.

Petra SOMEK

EKONOMSKA I EKOISTORIJA, BROJ 12, ZAGREB, 2017., UREDNIK HRVOJE PETRIĆ, DRUŠTVO ZA HRVATSKU EKONOMSKU POVIJEST I EKOISTORIJU I IZDAVAČKA KUĆA MERIDIJANI, 248 STR.

Redoviti broj znanstvenog časopisa Ekomska i ekohistorija (broj 12) donosi 14 novih znanstvenih radova s toga područja. S obzirom da je to jedini časopis specijaliziran za ekohistoriju u ovom dijelu Europe, u njemu surađuju znanstvenici iz cijeloga svijeta. To je slučaj i u ovom broju, koji sadrži i dvije posebne teme.

U okviru teme »Iz povijesti okoliša Istre« Marko Jelinić piše o klimatskim i agrarnim aspektima bujanja razbojništva u Istri između 1813. i 1825. godine. Slaven Bertoša piše o granicama u Istri od prapovijesti do kraja 18. stoljeća, a Nikola Vojnović o utjecaju turistifikacije na fizionomska obilježja krajobraza unutrašnje Istre. Ova tema završava člankom Ivana Žagara, koji analizira participaciju turizma u gospodarstvu pojedinih mjesta južne Istre te s tim u vezi promjene pejzaža od kraja 19. stoljeća do 1930-tih godina.

Druga tema broja nosi naslov »Iz gospodarske povijesti Hrvatske«. U članku Ratka Vasiljevića i Sabine Florence Fabijanec analizira se eksploatacija i trgovina metalima na području današnje Hrvatske u srednjem vijeku (na engleskom jeziku). Marin Knezović piše o lozi, vinogradima i vinu u ranosrednjovjekovnim hrvatskim ispravama, a Domagoj Čičko o limitaciji cijena u trgovištu Krapina u 17. stoljeću. Japanski povjesničar Isao Koshimura izučavao je kod nas uskoke, te donosi članak o ratnom gospodarstvu kod uskoka i stvaranju carstva u ranom novom vijeku. Mira Kolar Dimitrijević piše o velikoj hrvatskoj ekonomskoj povjesničarki Miroslavi Despot, Branimir Brgles donosi priloge raspravi o agrarnom dualizmu i tranziciji iz feudalizma u kapitalizam (u suvremenoj historiografiji), a Krešimir Škuljević o uvjetovanosti gospodarstva Požeške županije s fenomenom planine Dilj u 19. stoljeću.

Blok ostalih članaka započinju Martin Previšić i Milica Prokić temom o ekohistorijskim aspektima proučavanja logora na Golom otoku (od 1949. do 1956. godine). Boris Golec (na slovenskom) piše o vodi, vatri i potresima kao čimbenicima razvoja sela i trgovišta u predmodernom vremenu, a na primjeru srednje slovenske pokrajine Kranjske. Časopis završava člankom Anamarije Durbešić i Borne Fürst Bjeliš o tipovima i trendovima promjene pejzaža planine Svilaje (Ogorja). Na kraju je objavljeno i 11 prikaza novih publikacija i znanstvenih skupova.

Petar FELETAR

ZBORNİK MOGERSDORF 2013 IN KOPRIVNICA, FF PRESS, ZAGREB, 2017., 178 STR.

Pod uredništvom prof. dr. sc. Željka Holjevca, a u izdanju FF-pressa, Društva za hrvatsku povjesnicu i Povijesnog društva Koprivnica izašao je i 43. zbornik radova s jednog od najstarijih europskih simpozija povjesničara – Mogersdorf. Dosad je organizirano 45 znanstvenih skupova, a sudjeluju povjesničari iz Austrije, Slovenije, Mađarske i Hrvatske. Po drugi put je simpozij Mogersdorf 2013. održan u Koprivnici, a u 2017. izašla je knjiga radova sa toga skupa. Svi radovi tiskani su na njemačkom jeziku, koji je i službeni na simpozijima.

Tema simpozija Mogersdorf u Koprivnici 2013. godine bila je tjelesna kultura i šport u panonskom području u 19. i 20. stoljeću (Geschichte der Körperkultur und dea Sports im panonischen Raum im 10. und 20. Jahrhundert). Uvodni referat napisao je akademik Dragutin Feletar, a razrađuje povijest športa i fizičke kulture u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Prikazani su opći uvjeti i čimbenici za razvoj športa u spomenutom području od početka 19. stoljeća do današnjih dana. Osobito je naglašena uloga školstva, te sokolskih organizacija u širenju športskih aktivnosti. Dat je pregled većine društava i klubova koji su širili šport u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Mađarski povjesničar Sandor Szakaly piše o bavljenju i ulozi športa u vojsci, zapravo o sportašima-vojnici između 1868. i 1945. godine, s posebnim osvrtom na svjetske ratove (Sport und Militär – Sportsoldaten und landesverteidigende Sportler zwischen 1868 und 1945). Christopher Meiller donosi članak o sportskim aktivnostima Židova u ovom dijelu Panonske nizine, s posebnim osvrtom na društvo »Hakoah« u Željeznom (Jüdischer Sport im pannonischen Raum: die Eisenstädter »Hakoah«). Zoltan Fonagy piše o higijeni i kulturi njegovanja tijela kroz športske aktivnosti kroz stoljeća kroz gledišta građana i seljaka (Der saubere Bürger und die stinkende Bauer. Körperhygiene in Ungarn die Jahrhundertwende).

Povjesničar Walter M. Iber piše o razvoju i ulozi štajerskog nogometa u doba nacionalsocijalizma – najprije društvo (klub) a potom partija (Erst der Verein, dann die Partei. Der steirische Fussball in Nationalsozialismus). Jozsef Vonyo piše o odnosu športa i politike, odnosno o međuodnosu športa i mađarskih totalitarnih režima (Sport und die Politik. Sport und die sogenannten »ungarischen Rassenschützer«). Tibor Takacs piše o športskim djelatnostima u doba hladnoga rata, na primjeru Mađarske, odnosno daje skicu odnosa institucija prema športu u to doba (Der kalte Krieg auf den Sportfeldern – an Ungarns Beispiel. Eine institutions geschichtlicher Skizze). Povjesničari Zinka Borovečki i Goran Miljan pišu o idejama, identitetu i utjecaju športa u totalitarnorežimskim vremenima, a na primjeru Hrvatske (Sport in den totalitären Regimen: Idee, Identität und Zwang – Fallstudie Kroatien).

Na kraju zbornika su dva članka slovenskih povjesničara. Tomaž Pavlin donosi pregled razvoja tjelesne kulture u Sloveniji, s osobitim osvrtom na domoljublje i sokolaštvo (»Das Turnen wurde in der

gesmaten slowenischen Heimat ins Herz geschlossen« – Imriss der Entwicklung der Körperkultur in Slowenien). Tin Mudražija napisao je članak o značenju nogometa i odnosima Slovenije i Hrvatske tijekom Drugog svjetskog rata (Vergleich der Bedeutung von Fussball im Alltag auf dem Gebiet der heutigen Republik Slowenien und der Republik Kroatien während des Zweiten Weltkrieg).

Petar FELETAR

KREŠIMIR REGAN, SREDNJOVJEKOVNE I RENESANSNE UTVRDE HRVATSKOG ZAGORJA, KAJKAVIANA, DONJA STUBICA, 2017., 436 STR.

Mladi hrvatski povjesničar i leksikograf Krešimir Regan (1974.) svojom novom knjigom upotpunjuje sistematizaciju gradina, utvrda i gradova srednjovjekovne i renesansne starosti, kojih u Hrvatskom Zagorju ima doista mnogo. Od Kukuljevića, Szaboa, Horvata i drugih povjesničara do danas mnogo se pisalo o toj temi. Sada Krešimir Regan ne samo da skuplja na jednom mjestu građu za sve te povijesne lokalitete, nego donosi i vijesti o mnogim manje poznatim, te ih sustavno sistematizira. Opisi pojedinih lokaliteta nisu dugi ali dovoljni da se temeljito upoznamo s lokalitetom, odnosno da se za njega zainteresiramo.

U uvodnom dijelu knjige prikazan je povijesni kontekst u kojem su nastale i razvijale se ove utvrde, a prikazani su osnovni historiografski izvori. Zatim slijedi katalog utvrda, utvrđenih crkvi i gradova (prikazano je 111 lokaliteta), te na kraju zaključna razmatranja i opsežan popis literature i izvora. Prikazani su slijedeći lokaliteti iz srednjega vijeka i renesanse: Bedenica – Svi sveti, Bednja – Uznesenje Blažene Djevice Marije, Pusta Bela, Podbela, Belec, Belec – Sveti Juraj, Belec – Sveta Marija Snježna, Beloslavec, Bisag, Bisag – Sveta Marija, Magdalena, Bistrica, Brdovec – Sveti Vid, Budinščina – Sveti Križ, Cesargrad, Čanjevo, Donja Batina, Donja Stubica, Donja Višnjica, Donja Voća, Gorica, Gornja Konščina, Gorjani Sutinski, Gornja Stubica – Samci, Gornja Stubica – Sveti Juraj, Gornji Kneginec, Gotalovec, Gotalovec – Sveti Petar, Gradišće kraj Podruta, Gradišće kraj Margečana, Gradišće – Lonja, Gradište kraj Lobora, Grebengrad, Grebengrad – Mlaka, Hrahčina – Sveti Nikola, Ivanec, Kamena Gorica, Kamenica, Kapela, Kaštelj kraj Zaboka, Klenovnik Humski, Klenovnik – Kulačevo, Klenovnik – dvorac Drašković, Klenovnik – Vukovoj, Komin, Konjščina – Selnica, Kostelgrad, Koštelj kraj Velikog Kalnika, Krapina – Stari grad, Krapina – Novi grad, Krapina – Šabac, Krapina – Sveti Nikola, Krapina – utvrđeno naselje, Križanić, Križovljan-grad, Kubul, Lovrečan – Labaš, Lastine – Sveti Ivan Krstitelj, Lepoglava, Lepoglavski samostan, Lobar, Lubenik, Mače, Mali Kalnik, Mali Tabor, Marija Bistrica – Blažena Djevica Marija, Martinščica, Maruševec, Milengrad, Orehovica, Oroslavlje – Uznesenje Blažene Djevice Marije, Oštrc-grad, Paka, Petrovsko, Pinja, Poljana Sutlanska, Radovec, Ravna gora – Sveta tri Kralja, Remetinečki samostan, Sekirevo Selo, Sopot – Sveti Mihael, Sušobreg, Sutinsko, Sveti Križ Brdovečki, Sveti Križ Začretje, Svetina u Gori Veterničkoj, Ščrbinec kraj Gornje Batine, Šemnica, Štrajngard, Taborsko, Tepčina Špica, Tkalci – Sveta tri Kralja, Trakoščan, Tuhelj, Varaždin, Varaždinske Toplice, Varaždinske Toplice – Sveti Duh, Veleškovec, Velika, Veliki Kalnik, Veliki Tabor, Vinagora, Vinica, Vinica – Sveti Marko, Visoko, Vrbovec, Zajezda, Zlatar, Židovski grad i Židovina.

Osobita vrijednost ove knjige je obilje informacija, te pomno sastavljen popis izvora i literature, koji omogućuju svakom zainteresiranom dublju analizu. Kako u recenziji kaže dr. sc. Filip Škiljan, »autor ne sam da je obišao sva srednjovjekovna utvrđenja, renesansne kaštele i utvrđene crkve Hrvatskog Zagorja već je uspio prikupiti i svu dostupnu objavljenu literaturu i arhivske izvore o pojedinim građevinama. Najvrednija je ipak autorova interpretacija samih lokaliteta, njegovo istinsko poznavanje arhitektonskih karakteristika srednjovjekovnih i renesansnih utvrđenja, te pronalaženje dosad potpuno nepoznatih utvrđenja«.

Dragutin FELETAR

NIKOLA IV. ŠUBIĆ ZRINSKI I NJEGOVO DOBA. ZBORNİK S MEĐUNARODNOG ZNANSTVENOG SKUPA, ČAKOVEC, 23. - 24. 9. 2016.

Tijekom 2016. dostojno je u Hrvatskoj i Mađarskoj, a posebice u Čakovcu i Szigetvaru, obilježena 450. obljetnica slavne bitke kod Sigeta (1566.), u kojoj je na kraju slavno poginuo hrvatski Leonida

Nikola IV. Šubić Zrinski. U okviru brojnih događaja u povodu te godišnjice, u Čakovcu je organiziran Međunarodni znanstveni skup 23. i 24. rujna 2016. godine na temu »Nikola IV. Šubić Zrinski i njegovo doba«. To je već četvrti znanstveni skup na temu o Zrinskima, što ga u pravilu svake druge godine organizira čakovečka Zrinska garda, sa suradnicima (to su ovaj put bili Hrvatsko vojno učilište »Dr. Franjo Tuđman«, Muzej Međimurja Čakovec, Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu, Družba Braća Hrvatskoga Zmaja i Izdavačka kuća Meridijani). Pokroviteljica znanstvenoga skupa bila je predsjednica Republike Hrvatske Kolinda Grabar Kitarović, a supokrovitelj Međimurska županija i župan Matija Posavec.

Nepunu godinu nakon znanstvenog skupa, poslije nekoliko mjeseci rada na prikupljanju članaka, redakturi, lekturi i grafičkoj pripremi, početkom rujna 2017. svjetlo dana ugledao je i zbornik radova, koji je predstavljen na svečanostima u Šenkovcu (Svetoj Jeleni) i Čakovcu u povodu 451. obljetnice Sigetske bitke. Zbornik je izdala Zrinska garda Čakovec (za nakladnika odgovara Alojzije Sobočanec), a urednik je akademik Dragutin Feletar. Od 27 referata podnijetih na znanstvenom skupu, prikupljeno je i recenzirano njih 17, koji su u cijelosti uvršteni u zbornik. Zbornik je tiskan u tiskari Hrvatskog vojnog učilišta »Dr. Franjo Tuđman« u Zagrebu.

Od četiri dosad objavljena zbornika, ovaj je najobimniji (sadrži gotovo 250 stranica), a struktura članaka daje donekle zaokruženu cjelinu o Nikoli IV. Šubiću Zrinskom i Sigetskoj bitci 1566. godine. Zbornik počinje sa člankom prof. Hrvoja Petrića, koji opisuje temeljito i sa sistematiziranim građom život i djelo Nikole IV. Šubića Zrinskog. To je dosad u našoj historiografiji najkompletniji popularni prikaz života i rada ovog slavnog hrvatskog junaka. Juraj Kolarić donosi članak o vjerskim i crkvenim prilikama u Hrvatskoj u 16. stoljeću, koje su bitno djelovale na povijest toga doba. Mađarski stručnjak i rektor vojnog sveučilišta »Nikola Zrinski« u Budimpešti, Jozsef Padanyi, temeljito opisuje opsadu utvrde Siget 1566. i analizira pojedine sekvence ove povijesne bitke. To isto čini i mađarski arheolog i povjesničar Lajos Negyesi, koji daje i niz kritičkih opaski na vođenje borbi. Mladi mađarski povjesničar iz Pečuha, Szabolcs Varga, piše o Nikoli IV. Zrinskom iz rakursa mađarske historiografije.

Miloh Kruhek kratko je predstavio razmještaj i vremensko širenje posjeda i utvrda Zrinskih u Hrvatskoj i Mađarskoj (s preglednom kartom, koju je izradio Dragutin Feletar). Hrvatski povjesničar iz Beča, Marijan Kalapurić, donosi zanimljive i manje poznate dokumente s dvora cara Maksimilijana II., koji govore o Nikoli IV. Zrinskom i Sigetskoj bitci. Ravnatelj Muzeja Međimurja, Vladimir Kalšan, donosi komentar i kompletni prijevod carske darovnice, kojim je 1546. Nikola IV. Zrinski zadobio posjede u Međimurju. Petar Feletar istražio je mrežu i mogućnosti prometa u južnoj Ugarskoj i sjevernoj Hrvatskoj u 16. stoljeću, te s tim u vezi donosi zanimljive zemljovide. Matija Berljak još jednom obrazlaže važnost darovnice Nikole IV. Zrinskog župi u Svetom Jurju na Bregu iz 1563. godine, i njegovoj privrženosti katoličkoj crkvi.

Alojz Jembrih piše o literarnim odrazima slavne sigetske bitke i to u hrvatskim epskim djelima, a Ivan Zvonar otkrio je da se o Zrinskim i njihovim herojskim djelima piše i u poznatoj Drnjanskoj pjesmarici, sačuvanoj iz 18. stoljeća. Na sličnu temu piše i Stjepan Hranjec, koji razrađuje pjesmu o Zrinskima znamenitog hrvatskog pisca Kačića. Mlada povjesničarka Andreja Talan kratko razrađuje temu o karakternim crtama Nikole IV. Zrinskog. Hrvatski medicinar, Međimurec Mijo Bergovec piše o bolestima i epidemijama u ovom dijelu Europe u 16. stoljeću, a zadnji referat u zborniku govori o prikazima Sigetske bitke i Nikole IV. Zrinskog u starim i novim udžbenicima. Zbornik završava prikazom odvijanja Međunarodnog znanstvenog skupa »Nikola IV. Šubić Zrinski«, koji je održan 23. i 24. rujna 2016. godine u Zrinskom gradu u Čakovcu (s fotografijama i nekim izlaganjima).

Ovaj dosad najkompletniji zbornik o Zrinskim, što ga izdaje Zrinska garda, svojom kvalitetom i obimnošću još jednom potvrđuje potrebu organiziranja znanstvenih skupova o Zrinskima, Frankopanima i njihovu dobu. I ovaj zbornik je potvrda opravdanosti ideje, koja je iznijeta na kraju znanstvenoga skupa, da se u Čakovcu u dogledno vrijeme osnuje znanstveni institut koji bi istraživao povijest Zrinskih u 16. i 17. stoljeću.

Petar FELETAR

IVICA ŠUTE: GOSPODARSKA SLOGA U PODRAVINI (1935.-1941.), IZDAVAČKA KUĆA MERIDIJANI, KOPRIVNICA, 2017., 144 STR.

Nova knjiga povjesničara Ivica Šute predstavlja nastavak njegovog bavljenja temom Gospodarske sloge nakon obrane doktorske disertacije na zagrebačkom Filozofskom fakultetu 2007. godine. Pronalazak relevantnih povijesnih izvora koji svjedoče o djelovanju Gospodarske sloge u nekim podravskim naseljima potaknuli su ga na pisanje knjige koja je objavljena zahvaljujući Izdavačkoj kući Meridijani i uredniku akademiku Dragutinu Feletaru.

Ivica Šute svoj je istraživački fokus usmjerio na dva povjereništva ili ogranka Gospodarske sloge koji su djelovali u Koprivnici i u Virju. Time se pridružio nizu povjesničara koji se bave poviješću Podravine (pogotovo u 20. stoljeću) te ostao među povjesničarima koji se bave hrvatskim seljačkim pokretom stasalom na idejama braće Radić i oblikovanom društvenim i gospodarskim (ne)prilikama u Hrvatskoj u prvoj polovini 20. stoljeća. Naime, autor je aktivnosti Gospodarske sloge kao ekonomske grane hrvatskog seljačkog pokreta na spomenutom području proučavao u kontekstu politike HSS-a, velike gospodarske krize i općenitog gospodarskog stanja u Hrvatskoj i Kraljevini Jugoslaviji između dva svjetska rata kada su hrvatska sela doživjela svoju veliku preobrazbu.

Autor polazi od činjenice da je Podravina odigrala važnu ulogu u počecima pokreta braće Radić jer su Podravci još od doba osnivanja HPSS-a bili skloni udruživanju, okupljanju i zadrugarstvu i to je bio preduvjet osnivanja podružnica Gospodarske sloge u Podravini. Naime, među Podravcima je očito vladala silna motivacija i želja za napretkom jer je, primjerice, sajamski pokret postizao najbolje rezultate upravo u Podravini, a uvođenje reda pri izvozu stoke, obavezno vaganje, mljekarski, voćarski i vinogradarski pokret ovdje su prihvaćani s mnogo entuzijazma. Ivica Šute otkrio je da su u Podravini sajamska povjerenstva bila uspješna jer su postigla povećanje cijena seljačkih proizvoda, pogotovo rogatog blaga i na taj način, primjerice, lakše prevladali krizu u stočarstvu i sušu 1935. godine, a stoka iz Podravine dospjela je u Italiju, Grčku, Palestinu, Egipat i na Maltu. Zahvaljujući tome napokon su mogli planirati elektrifikaciju naselja i izgradnju vodovodne mreže. To dokazuju i statistički podaci koje je autor predstavio, a svjedoče da je u đurđevačkom kotaru prije početka Drugog svjetskog rata u organizaciju Gospodarske sloge bilo učlanjeno 33 posto stanovništva. Zato je opravdana tvrdnja o političkom značaju Gospodarske sloge koja je zbog svoje učinkovitosti i dobre organiziranosti postala »relevantan i neizbježan faktor u svim budućim poslovima oko rješavanja složenog seljačkog pitanja u zemlji«.

Sačuvani dokumenti, točnije zapisnici sjednica povjereništva Gospodarske sloge u Virju, sadrže imena glavnih aktera kojima je Ivica Šute pridao dostojnu pažnju. Time je svoju jednostavnost u izražavanju misli i interes za obične ljude kao profesionalni povjesničar uspio prenijeti u tekst svoje nove knjige. Svima zainteresiranima pružio je pouzdane informacije o povijesti Podravine, pogotovo Virja, između dva svjetska rata kada je Podravina bila izrazito agrarno područje. Zahvaljujući ovoj knjizi Podravina će ostati zabilježena kao kraj koji se najranije odazvao pozivu iz Zagreba za gospodarskim udruživanjem i zajedničkim radom na korist seljačkog stanovništva.

Nikola CIK

JOSIP BEDEKOVIĆ: KNJIGA O SV. JERONIMU, ILIRIKU I MEĐIMURJU, GLAVNI UREDNIK AKADEMIK DRAGUTIN FELETAR, MERIDIJANI, ZAGREB - ČAKOVEC, 2017., 560 STR.

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu, Tkalčić – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, Družba Braća Hrvatskoga Zmaja, Zrinska garda Čakovec i Izdavačka kuća Meridijani zajedničkim su snagama i nesebičnim trudom iznijeli projekt izdavanja monumentalnog pisanog djela o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju učenog pavlina Josipa Bedekovića iz 18. stoljeća. Autor proslava mons. Juraj Kolarić kaže: »Prijevod ovog monumentalnog djela J. Bedekovića predstavlja prvorazredni povijesni, znanstveni, filološki, historiografski i nacionalni događaj, ne samo za Međimurje, već i za cjelokupnu hrvatsku i europsku javnost.« Glavni urednik akademik Dragutin Feletar smatra Bedekovića visokoobrazovanim intelektualcem »koji je narodu, Crkvi i pavlinima

služio kao pisac, kroničar i povjesničar«. Obojica Josipa Bedekovića (1688.-1760.), pavlinskog redovnika, hrvatskog pisca, znanstvenika i povjesničara svrstavaju u skupinu najzaslužnijih pavlina poput Hilariona Gašparotija, Nikole Bengera i Ivana Belostenca. Prema riječima Jurja Kolarića, Josip Bedeković »je pripadao krugu redovnika koji su svojim djelima obogatili hrvatsku kulturu, znanost, književnost, umjetnost, a najviše historiografiju«. Stoga Josip Bedeković i njegova djela izazivaju velik interes povjesničara i istraživača starije hrvatske književnosti jer je pisao ne samo na latinskom već i na kajkavskom jeziku. Ipak, zbog svima znanih političkih okolnosti i sudbine pavlinskog reda ovo djelo nikada nije bilo poželjno prevoditi na hrvatski jezik, a sada je to na dostojan način ispravljeno. Prijevod s latinskog jezika napravio je Marko Rašić, vrsni profesor latinskog i njemačkog jezika koji je na ovome djelu radio nekoliko desetljeća. Potporu u izdavanju druge knjige iz *Bibliotheca Murodravane* pružili su: Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH, Ministarstvo kulture RH, Međimurska županija, Varaždinska biskupija, Općina Štrigova, Zaklada HAZU, župnici iz Međimurja i drugi pojedinačni donatori.

Sadržaj je podijeljen na dva velika dijela, pri čemu se prvi dio sastoji od 62, a drugi od 32 poglavlja. U prvim poglavljima opisan je geografski položaj, povijest i stanovništvo Ilirika, a pri kraju je pregled prošlosti Međimurja. Drugi dio knjige odnosi se na opširan životopis svetog Jeronima s dodatkom podataka o štovanju svetaca, blaženika i slugu Božjih u hrvatskim krajevima. U knjizi je objavljeno više preslika litografija. Josip Bedeković napisao je ovo djelo kako bi dokazao da je sv. Jeronim (Crkveni učitelj čiji blagdan slavimo 30. rujna) bio porijeklom Hrvat i da je rođen u Štrigovi u Međimurju. Bez obzira na (ne)dostižnost takvog cilja (jer pitanje porijekla sv. Jeronima nije razriješeno niti danas), Bedeković se dokazao kao uspješan historiograf, a ostavio nam je najstariju poznatu napisanu povjesnicu Međimurja. Juraj Kolarić ovo djelo smatra enciklopedijskim i vidi u njemu mnoge vrijednosti kao što je prvi objavljeni katalog hrvatskih svetaca, ali i prvi moderni putopis u povijesti Međimurja. S obzirom da je Bedeković napravio svojevrstnu međimursku kroniku s vrijedim podacima o svakodnevnom životu u 18. stoljeću (običaji, religioznost) ovo će djelo biti korisno i zanimljivo stručnjacima iz različitih područja. Drugi važan Bedekovićev cilj bio je dokazivanje pripadnosti Međimurja korpusu hrvatskih zemalja.

Prema tadašnji običajima na početku knjige nalazi se Posveta preuzvišenome i presvijetlome gospodinu grofu, banu Kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije Karlu Bačaniju kao pokrovitelju, zatim Uvodna riječ dobrohotnom čitatelju, Prosvjed autora, Recenzije teologa, Dopuštenje, Ocjena i odobrenje te Pohvala u stihu, Hvalospjev i Pohvalni napis autoru knjige. Prvi dio (do 38. poglavlja) odnosi se na povijest staroga vijeka. Bedeković piše o podrijetlu i nazivlju Ilira i Ilirika, njegovim granicama prije, tijekom i nakon Aleksandra Makedonskog. Raspravlja i o granicama provincija Dalmacije i Pannonije u doba Rimskog Carstva i naposljetku o njihovoj podjeli. Nakon toga započinje raspravu o rodnom mjestu sv. Jeronima pri čemu je u desetak poglavlja predstavio dotadašnje spoznaje starijih pisaca, od Marka Marulića, preko Vergerija do Valvasora i drugih. Sam je ponudio dokaze da je trgovište Štrigova zapravo drevni Stridon u kojem je rođen sv. Jeronim. Od 50. poglavlja do kraja prvog dijela Bedeković piše o Međimurju: geografski opis, stanovništvo, vlastelini, županijski ustroj, stari i novi običaji i vjera, pojava krivovjerja, odnos prema Zagrebačkoj biskupiji i Ugarskoj, čakovečka utvrda, trgovište i župa te o samoj Štrigovi. Nakon prvog dijela slijedi kazalo s abecednim popisom osobnih imena, geografskih i povijesnih pojmova koji se spominju u tekstu s kratkim opisom i uputom na poglavlje.

Drugi dio pod nazivom »Životopis velikoga Crkvenog učitelja svetog Jeronima, stridonskoga (štrigovskoga) Dalmatinca« započinje predgovorom u kojem autor daje kratak pregled dotadašnjih spoznaja o životu i djelovanju sv. Jeronima, a čime se i sam poslužio primijenivši primjerenu dozu kritike. Kratak uvod u drugi dio knjige predstavlja i opis grafičkog prikaza sv. Jeronima kakav se nalazi i na naslovnici izdanja. U posebnim poglavljima piše na temelju dotadašnjih spoznaja o Jeronimovom rođenju i krštenju, te školovanju i putu u Galiju i Italiju. Sljedeća poglavlja posvećena su Jeronimovom povratku u domovinu, odabiru samačkog života i posvećenosti intelektualnom radu u pustinji. Istraživačkim interesom prati Jeronima na putu u Jeruzalem, Carigrad, Rim, te njegovo svećeništvo i studij i napokon se upušta u raspravu o njegovom kardinalskom statusu. Sve aktivnosti sv. Jeronima, putovanja, rasprave u kojima je sudjelovao, neslaganje i prijateljevanje sa sv. Augustinom, neumorni studij, borbu protiv krivovjeraca, kao i njegove ljudske osobine opisane su u zasebnim poglavljima. Nekoliko poglavlja

posvećeno je opisima blažene smrti sv. Jeronima i počecima štovanja kao sveca. Tu je već spomenuti katalog svetaca s područja kraljevstava Dalmacije, Hrvatske, Slavonije, Bosne, Srbije i Istre poredanih po mjesecima i danima u godini. Na takav popis nadovezuje se nekoliko dodataka: Katalog svetaca Ilirika čiji se dan smrti ili spomena nije mogao držati pouzdanim, Popis ilirskih blaženika i Popis ilirskih časnih muževa Božjih. Nakon Bedekovićevog zaključka slijedi dometak u obliku Rasprave o kardinalskoj časti sv. Jeronima iz pera španjolskog teologa Alfonza Chacóna. Poput prvog dijela knjige i drugi je opremljen kazalom za lakše snalaženje u tekstu. Stjepan Razum sastavio je Popis pisaca koje navodi Josip Bedeković koji je objavljen kao prilog, a iza čega slijedi studija akademika Dragutina Feletara pod naslovom »Učeni pavlin Josip Bedeković (1688.-1760.) i njegovo djelo«.

Možemo zaključiti da Josipa Bedekovića u istraživačkom radu nije pokolebalo to što se o životu sv. Jeronima malo znalo i što je tadašnja historiografija pružala skromne mogućnosti za interpretacije. U tekstu prepoznamo Bedekovićevu skromnost koja vjerojatno potječe iz redovničke poniznosti, ali i svijesti o svojim istraživačkim mogućnostima. Napisao je za sebe da je »nedostojan i nedostatan opisati život kako izuzetnog učitelja, tak i vrlo štovanog muža«. Naziva se »neiskusnim povjesničarom«, no očito je svoje zaključke čvrsto utemeljio na povijesnim izvorima i vlastitom iskustvu. Bio je obazriv prema rezultatima ranijih istraživača, ali primjereno kritičan i pravilno je razdvojio svoj istraživački interes usmjeren na istraživanje života i djela sv. Jeronima i povijest Ilirika i Međimurja od ambicija da piše raspravu o teološkim, moralnim i vjerskim načelima. Bedekovića krasi erudicija, ali svoje misli uspio je jasno oblikovati i izreći što je važno istaknuti s obzirom da je djelo napisano u doba baroka. Očito je bio pažljiv prema čitateljima i budućim istraživačima i znao je izraziti poštovanje prema svojim prethodnicima i uzorima. Kako se u radu odlikuje temeljitošću i studioznošću, tako bi Josip Bedeković mogao biti dobar primjer svima koji se i danas bave historiografijom.

Nikola CIK

VLADIMIR ŠADEK: PODRAVINA U DRUGOM SVJETSKOM RATU I PORACU (1941.-1948.), IZDAVAČKA KUĆA MERIDIJANI, KOPRIVNICA, 2017., 480 STR.

Više od sedam desetljeća poslije završetka Drugog svjetskog rata pred nama je sintetsko djelo o tome ratu i poraću u Podravini. To možemo zahvaliti povjesničaru Vladimiru Šadeku (rođen 1977. godine) koji je 2016. godine na Sveučilištu u Zadru obranio doktorsku disertaciju na tu temu. Zahvaljujući Izdavačkoj kući Meridijani i uredniku akademiku Dragutinu Feletaru već je sredinom 2017. godine ovaj rad objavljen u obliku samostalne knjige. To je opsežno djelo na gotovo 500 stranica opremljenih ilustracijama po izboru autora i vješto prelomljeno zahvaljujući Saši Bogadiju. Sadržaj je podijeljen u četiri velika poglavlja. Urednik knjige akademik Dragutin Feletar u predgovoru je nazvao Šadekov rad »znanstvenom sintezom o jednom napaćenom vremenu« i smatra da je ova knjiga trenutno »najkompletnija i najrealnija sinteza političke povijesti Podravine za razdoblje od 1941. do 1948. godine, s uvodnim prikazom o međuratnim zbivanjima«. Prema tome možemo zaključiti da je autor uspio u svojem cilju da na nov način napiše rad o političkoj, gospodarskoj i socijalnoj povijesti regije središnje Podravine (kotar Koprivnica i Đurđevac) u Drugom svjetskom ratu i neposrednom poraću s težištem na političkim prilikama.

Vladimir Šadek je ratne i poratne godine proučavao u cjelini. Tako na jednome mjestu imamo pregledne opise događaja tijekom rata i njegovih posljedica u prvim poslijeratnim godinama. Osim toga, u drugome poglavlju nakon uvodnog dijela u kojem su opisani ciljevi istraživanja i hipoteze te pregleda dosadašnjih spoznaja, relevantne literature i izvora, opisan je politički život središnje Podravine do 1941. godine. Započeo je od razvoja Radićevog seljačkog pokreta u Podravini preko njegovog utjecaja na ukupan politički život te dominacije Radićeve stranke i dospio do političkih prilika u doba Karađorđevićeve diktature. S obzirom da je osnivanje ustaške organizacije vezano uz Podravinu i logor Janakapuztu, o čemu je Šadek već objavio knjigu i druge radove, ta je tema zastupljena i u ovoj knjizi. Događaji u središnjoj Podravini od stvaranja NDH do kapitulacije Italije opisani su u posebnom poglavlju. Početak Drugog svjetskog rata proučavao je u kontekstu uspostave ustaške vlasti, napada njemačke vojske, primjene genocidne ustaške politike pogotovo u svjetlu osnivanja koncentracijskog logora Danice i odnosa prema Židovima, Romima i Srbima, odnosno pravoslavicima. Ne nedostaju niti teme o

svakodnevnom i društvenom životu u Podravini u to doba, gospodarskim prilikama i problemima s prehranom stanovništva kao i humanitarnom djelovanju. U sjeni sve veće ratne opasnosti pojavio se antifašistički pokret u Podravini pa su prve akcije partizana, Kalnički partizanski odred i borbe na kalničko-bilogorskoj fronti 1942. i 1943. godine u središtu Šadekovog istraživačkog interesa. S obzirom da je antifašistički pokret ovdje imao uspjeha tijekom 1943. godine došlo je do oštrih sukoba na političkoj razini između komunista i ustaša spram podravske HSS-ovaca kada je stradao književnik Mihovil Pavlek Miškina. U kontekstu sve intenzivnijeg nadmetanja zaraćenih strana za naklonost HSS-ovaca i seljaštva u Podravini autor piše o ustaškoj manipulaciji seljaka prilikom stvaranja formacija Bijele garde.

Slijedi novo poglavlje u kojem su opisani događaji u središnjoj Podravini od pada Italije do kraja rata počevši od uspostave »Podravske republike«. Početak toga doba obilježila je dominacija partizana na Kalniku i Bilogori te osvajanje Koprivnice koje je rezultiralo uspostavom »narodne vlasti« i izvlačenjem ratnog plijena iz toga grada. O novonastaloj političkoj situaciji Šadek piše na temelju izvješća partijskih dužnosnika odakle doznaje o progonima neprijatelja NOP-a i razbijanju Bijele garde na koprivničkom području. Uspjesi NOP-a bili su privremeni jer su se na području Đurđevca pojavili problemi s mobilizacijom i Podravina se pokazala kao snažno uporište vojnih snaga NDH što je potvrđeno ponovnim zauzimanjem Podravine od strane ustaša koji su stali činiti zločine nad civilima i uspostavili svoju strahovladu zahvaljujući čemu je i Bijela garda doživjela novi uzlet. Uslijed nove ustaške dominacije NOP je smogao snage za konsolidaciju i politički oporavak. Sve to su najteže osjetili žitelji Podravine koji su trpjeli probleme s prehranom, bili prisiljeni na šverc i migracije, doživjeli partizanske zasjede i ustaške provale. Značajne ustaške snage koncentrirale su se u okolici Đurđevca 1944. godine kada je formiran i Podravski partizanski odred. Demoralizaciju u ustaškim redovima zbog približavanja Crvene armije pratile su teške borbe i stradanja u završnoj fazi rata. Partizani su ponovno zauzimali Podravinu i vodila se velika bitka za Koprivnicu. Partizanska mobilizacija u Podravini bila je uspješna i organizirana su suđenja neprijateljima NOP-a, a u Podravinu je ušla Crvena armija i dogodila se velika ofenziva kozačke divizije.

Time autor dolazi do posljednjeg velikog poglavlja u kojem je opisano razdoblje od uspostave komunističkog režima do rezolucije Informbiroa. Tu su opisi ustroja partijske vlasti i progona »narodnih neprijatelja« i političkih protivnika. Na nekoliko stranica opisan je Križni put koji je prolazio kroz Podravinu. Uslijedila je borba partije za političku prevlast u Podravini, utišavanje oporbe i postupno nametanje partijskog jednonumlja. Provođenje poslijeratnih izbora opisano je vrlo kritički i istaknuta su negativna obilježja rane komunističke vlasti. Situacija u Podravini bila je složena jer je dolazilo do sukoba komunista i HRSS-ovaca i napada na Katoličku crkvu s kojom su Podravci bili snažno povezani. Težnja za gospodarskim oporavkom bila je opterećena problemima oko prehrane stanovništva, prisilnim otkupom poljoprivrednih proizvoda i švercom. Isto je bilo s provođenjem agrarne reforme, konfiskacijom imovine, nacionalizacijom i osnivanjem zadruga. Posljednje odlomke Šadek je posvetio proturežimskom djelovanju križara u središnjoj Podravini. Autor je priredio popis korištenih izvora i literature te sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku. Knjiga je opremljena stručnim kazalom s popisom korištenih kratica, a kazalo vlastitih imena spomenutih u tekstu priredio je Dragutin Feletar.

Vladimir Šadek pridružio se nizu autora koji pišu s odmakom od događaja jer su u mnogim manjim sredinama u Podravini svi zainteresirani bili prepušteni čitanju i učenju o Drugom svjetskom ratu i poraću iz pera samih sudionika tih događaja, a u takvim radovima sasvim razumljivo nije bilo za očekivati dovoljnu dozu kritike i objektivnosti. Opisivanju burnih, mučnih i tragičnih događaja tijekom Drugog svjetskog rata i poraća u današnjim društvenim okolnostima još je uvijek teško pristupiti potpuno trezveno i nepristrano. Uloga povjesničara upravo je postići takav pristup u čemu se Vladimir Šadek jako potrudio uloživši mnogo strpljenja i predanosti te je dokazao odgovornost pri korištenju raznolikih izvora.

Nikola CIK

SABRANA DJELA MARE MATOČEC, PRIREDIO I UREDIO VLATKO SMILJANIĆ, DESPOT INFINITUS D.O.O., ZAGREB, 2017., 387 STR.

Proučavateljima spisateljskog djelovanja hrvatske političarke i književnice Mare Matočec (1885.-1967.) rad je otežavala činjenica da joj djela nisu za života bila sabrana u jedinstvenu knjigu. Velik je doprinos poznavanju opusa dala Mira Kolar-Dimitrijević koja je u svojoj knjizi iz 1993. godine uz biografiju donijela i izbor iz radova. Biografiju o Mari Matočec 2010. godine objavio je i Vlatko Smiljanić koji je svoja istraživanja nastavio te je ove godine povodom 50. obljetnice smrti priredio i uredio *Sabrana djela Mare Matočec*. Ovakva knjiga bila je, dakle, itekako potrebna i iščekivana, no žalost *Sabrana djela* nisu u potpunosti ispunila očekivanja.

U prvom dijelu *Uvoda* Smiljanić djelovanje Mare Matočec stavlja u povijesni kontekst, s posebnim naglaskom na političku situaciju i djelovanje Hrvatske seljačke stranke. To je svakako nužno s obzirom da je Mara Matočec u stranci obnašala visoke funkcije, a njezino je stvaralaštvo usko vezano uz promicanje seljačke kulture, rad na prosvjeti sela i zagovaranje prava žena. Stvaralaštvo Mare Matočec podijeljeno je na crtice, igrokaze i pjesme, a ono što nedostaje u *Uvodu* je objašnjenje te podjele, ali i rasporeda pojedinih tekstova unutar tri navedene cjeline. Redoslijed, naime, nije kronološki, rukopisi i objavljeni tekstovi su pomiješani, a često je teško uočiti tematske poveznice između susjednih tekstova. Takav je raspored najproblematičniji kod crtica gdje posebno čudi slučaj sa dvije verzije crtice *Sladoled* s obzirom da se ne donose jedna uz drugu nego se najprije donosi rukopisna skica, a zatim, nakon više od 20 stranica i niza drugih tekstova, doručena crtica koja je bila objavljena 1939. godine. Isti se slučaj ponavlja i s pjesmama *Zarobljenom mrtvom drugu* i *Svome mrtvom drugu*. Ako se već donijela odluka da se uz dovršena djela objave i skice, njih je trebalo staviti jedne uz druge kako bi se ukazalo na činjenicu da je Mara Matočec predano uređivala svoje radove, kao što navedeni primjeri dokazuju.

Ne ulazeći sada u rasprave o definiciji crtice, ipak bi trebalo među tekstovima koji su uvršteni u tu skupinu razlikovati, pa i tako i grupirati, izvještaje s putovanja i autoričina osobna promišljanja o pojedinim društvenim fenomenima s jedne strane i tekstove kod kojih se jasno vide književne pretenzije s druge. Smiljanić *Sabrana djela* u drugom dijelu *Uvoda* karakterizira kao »svojevrsan nastavak biografije, samo što u ovome slučaju autor svih redaka je Mara Matočec«. Znači li to da se cijeli njezin opus treba čitati u biografskom ključu? Činjenica je da velik dio njezinih književnih radova vezan uz osobna iskustva, a gotovo je nemoguće među njima naći one koji ne tematiziraju probleme, ali i vrijednosti seljačkog načina života. No ne smije se smetnuti s uma da se književni glas razlikuje od osobnog autoričinog glasa, pa književni tekstovi zahtijevaju i drugačije pristupe od isključivo biografskih.

Igrokazi i pjesme koje je Smiljanić prikupio iznimno su bitan doprinos poznavanju književnog rada Mare Matočec. Posebno je važno što se donosi pjesma *Sibiriji* objavljena 1915. godine u *Domu* koja se u literaturi ističe kao prva njezina pjesma, no sam tekst pjesme nije bio navođen. Osim te pjesme, Smiljanić u *Uvodu* prepričava i druge tekstove koje smatra značajnijima ili reprezentativnima te donosi kratke opaske o jeziku, stilu i temama. Iako se ne dotiče iscrpnije recepcije djela Mare Matočec, uz pjesmu *Mrtvom ruskom vojniku* stoji napomena da je ona prevedena na španjolski jezik dok se zapravo radi o esperantu. Izvori za objavljene radove navode se uz njih, a za rukopise se na kraju knjige zbirno navode ostali izvori. Kao prilog poznavanju recepcije korektno bi bilo navesti i izvore u kojima su pojedini radovi bili ponovno objavljeni. Od velike koristi za čitatelje i istraživače, premda nisu neophodni, bili bi i kronološki popis objavljenih radova te detaljnije kazalo, što bi ujedno doprinijelo preglednosti radova sabranih u ovoj knjizi. Tome bi se popisu mogli pridodati i radovi koji u ovoj knjizi nisu objavljeni jer su izgubljeni, a za njihovo se postojanje zna.

Ono što bi čitateljima svakako trebalo napomenuti na početku je da se tekstovi donose u izvornom obliku, odnosno da različiti tipovi pogrešaka mogu otežavati čitanje. Vrlo je teško pristupiti takvim tekstovima, osobito rukopisima, prilikom pripreme za objavu, te odrediti granicu do koje bi se tekst mogao izmijeniti da bude primjereniji potrebnim standardima, a da se pritom ne iznevjeri spisatelj prvenstveni naum. Jedno od mogućih rješenja bilo bi ispravljanje očitih pravopisnih pogrešaka i tipfeler ne odstupajući pritom od ondašnjih jezičnih normi, a uz takve uređene tekstove mogli bi se staviti faksimili izvornika koji bi čitateljima dopuštali direktan uvid u njih. Među propuste treba ubrojiti i nedostatak pažljive kontrole prijepisa i lektorskih intervencija na razini cijele knjige.

Iako u knjizi nisu prikupljeni svi radovi, *Sabrana djela Mare Matočec* svakako olakšavaju detektiranje onih njezinih književnih radova kod kojih su estetske vrijednosti izraženije čime se olakšava valorizacija književnog opusa. Dio tekstova, kao što ističu i recenzenti, može biti zanimljiv i povjesničarima, lingvistima ili etnografima. Propustima unatoč, ne može se poreći trud oko prikupljanja građe kao i to da je ona sada sabrana u jednoj knjizi čime se znatno olakšava rad budućim istraživačima.

Mihaela CIK

ŠEMATIZAM VARAŽDINSKE BISKUPIJE 2017., GLAVNI UREDNIK JOSIP KOPREK, VARAŽDINSKA BISKUPIJA, BISKUPSKI ORDINARIJAT, VARAŽDIN, 2017., 436 STR.

U godini obilježavanja 20. obljetnice svojeg osnutka Varaždinska biskupija izdala je svoj Šematizam. Izdanje je priredio glavni i odgovorni urednik prečasni kanonik Josip Koprek u suradnji s prečasnim gospodom kanonicima Damirom Bobovcem i Damjanom Korenom. Predgovor je napisao varaždinski biskup msgr. Josip Mrzljak, a uvodnu riječ potpisuje uredništvo. Opsežna, suvremeno opremljena i tvrdo ukoričena knjiga otkriva vrlo vrijedan sadržaj koji predstavlja šematski prikaz svih biskupijskih ustanova, ureda, župa, svećenika, vjeroučitelja i ostalih djelatnika Varaždinske biskupije na dan 5. srpnja 2017. godine.

Prema riječima urednika, obavijesti predstavljene u Šematizmu utemeljene su na podacima iz starijih šematizama Zagrebačke nadbiskupije, zapisnika kanonskih vizitacija te monografija i radova o povijesti pojedinih župa. Na prvih nekoliko stranica nalazi se sažeti pregled povijesti Crkve na prostoru današnje Varaždinske biskupije. Početne stranice Šematizma zapremaju uobičajeni podaci o poglavarijama sveopće Crkve, Zagrebačke crkvene pokrajine i Varaždinske biskupije. Slijedi popis središnjih biskupijskih ustanova s podacima o njihovim upraviteljima, adresama, telefonskim brojevima i drugim korisnim podacima. Mnogima će biti zanimljivi detaljni podaci o Stolnom kaptolu BDM na Nebo uznesene i Čazmansko-varaždinskom kaptolu Svetog Duha, katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije, Pastoralnom centru u Ludbregu i Međubiskupijskim ustanovama.

Sadržaj Šematizma slijedi najnoviju teritorijalnu i administrativnu podjelu Varaždinske biskupije na 3 arhiđakonata, 12 dekanata i 105 župa. Takva podjela prikazana je na prigodno izrađenim kartama i u tabličnim popisima. Uz to, svaka župa ukratko je opisana na zasebnoj stranici. Ovdje je moguće pronaći osnovne podatke o postanku pojedine župe i župne crkve, svećenicima koji djeluju u župi, teritorijalnom opsegu s popisom naselja u sastavu župe i broju župljana. Zatim su tu adrese i drugi kontaktni podaci, popis škola, vjeroučitelja, proštenja i drugo. Radi lakšeg snalaženja među brojnim podacima urednici su sastavili sumarni (tablični) popis župa po broju stanovnika i vjernika. Tu su korisni podaci o dušobrižništvima u bolnicama, kaznionicama i zatvorima te policijskim kapelanijama.

Osim podataka o svim župama, ovaj Šematizam sadrži podatke i o svim svećenicima s prostora Varaždinske biskupije, a vrijedno je spomenuti da nisu izostavljeni pokojni svećenici koji su umrli tijekom protekla dva desetljeća. Stoga važan dio knjige predstavlja abecedni popis svećenika s njihovim fotografijama i osnovnim biografskim podacima. Radi preglednosti sastavljen je popis po godinama rođenja i ređenja. U posebnom dijelu predstavljeni su redovnici koji djeluju kao župnici i župni vikari. Sastavljeni su popisi svećenika s prebivalištem na području Varaždinske biskupije, umirovljenih svećenika i pokojnih svećenika po godinama smrti. Potom slijedi popis bogoslova i sjemeništara po godinama studija i porijeklu. Vrlo su dugi popisi redovnika, redovnica, vjeroučitelja, odgajateljica u vjeri i biskupijskih djelatnika laika koji djeluju na području Varaždinske biskupije. Pri kraju su podaci o apostolskim nuncijaturama i ordinarijatima u Republici Hrvatskoj. Za sve koje zanimaju statistički podaci tu su popisi župa s podacima o broju stanovnika i vjernika.

Popisi korištenih kratica i simbola, abecedno kazalo župa, svećenika, redovnika, redovnica i svih ostalih osoba spomenutih u Šematizmu uveliko olakšavaju snalaženje u obilju podataka. Knjizi su priložene dvije karte u boji s prikazom administrativno-pastoralne podjele Varaždinske biskupije na arhiđakonate i dekanate. Šematizam Varaždinske biskupije objavljen 2017. godine doista je pregledna i informativna knjiga s mnoštvom relevantnih podataka pa su prema tome izdavači uspjeli u svojem cilju.

Nikola Cik

TEMELJI MODERNE HRVATSKE: HRVATSKE ZEMLJE U »DUGOM« 19. STOLJEĆU, UREDNICE SVESKA VLASTA ŠVOGER I JASNA TURKALJ, MATICA HRVATSKA, ZAGREB, 2016., 741 STR.

Temelji moderne Hrvatske šesti je svezak u ediciji Biblioteke *Povijest Hrvata* u izdanju Matice hrvatske. Prisjetimo se kako je edicija *Povijest Hrvata* zamišljena kao sinteza hrvatske povijesti u sedam svezaka, gdje svaki svezak tematski obrađuje jedno od sedam tradicionalnih razdoblja hrvatske povijesti. Svako od izdanja ima svoje urednike, dok su tekstovi rezultat rada istraživača iz svih grana povijesne znanosti. Upravo takav koncept, upotpunjen raznovrsnošću povijesnih izvora, omogućava posve novi metodološki pristup proširenju tradicionalne povijesne tematike aspektima društvene, crkvene, demografske i kulturne povijesti. *Temelji moderne Hrvatske*, kao šesti svezak u ediciji, prikazuje nam povijest hrvatskih zemalja u »dugom« 19. stoljeću. Riječ je o specifičnom povijesnom razdoblju koje je u Hrvatskoj ponajviše definirano hrvatskim narodnim preporodom, osnivanjem velikog broja institucija i ustanova koje i danas postoje, a među kojima valja navesti i samu Maticu hrvatsku. Kao suurednice izdanja potpisane su povjesničarke Vlasta Švoger i Jasna Turkalj.

Pojam »dugo 19. stoljeća« podrazumijeva period između 1790. i 1918. godine, unutar kojeg se pri slomu jozefinskog centralizma i apsolutizma Hrvatski sabor kao vrhovna institucija odlučuje za usku zajednicu s Ugarskom u sklopu Habsburške Monarhije, zajednicu koja će u suštini prevladavati sve do kraja Prvoj svjetskog rata i priključenja hrvatskih zemalja Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Kako je svaka od hrvatskih zemalja do tog trenutka bila pod različitim političkim, zakonodavnim i kulturnim utjecajima, težnja za ujedinjenjem i razvoj nacionalnog duha pokrenut će niz promjena koje će se jasno odraziti na cjelokupnu političku, kulturnu, gospodarsku, ali i socijalnu sliku. Jasno je kako je riječ o poprilično složenoj temi, pa ne čudi stoga zamisao da se ovu sintezu podijeli u tri cjeline, od kojih svaka zauzima jedinstven pogled na ovaj povijesni period. Prva cjelina, pod naslovom *Opći pregled*, započinje tekstem Tomislava Markusa *Trojedna kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija od 1790. do 1918.*, koji služi kao svojevrzni uvod u političku događajnicu hrvatskih zemalja 19. stoljeća, ali jednako tako olakšava snalaženje u daljnjim analizama koje možda nisu toliko fokusirane na cijelo trajanje stoljeća. Slijedi tekst Ljiljane Dobrovšak *Zakonodavna i izvršna vlast u hrvatskim zemljama od 1790. do 1918.* u kojem autorica donosi izdašan pregled vrhovnih institucija koje su djelovale na hrvatskom prostoru ili su pak bile zadužene za njega u sklopu ugarskih ili habsburških vlasti. Detaljno su popraćene sve promjene u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, kojih je u ovom periodu svakako bilo, a koje su na mahove omogućavale veću autonomiju hrvatskih staleža u pokušajima ostvarivanja prava na autonomiju unutar Monarhije. Promjene u pravosudnom sustavu popraćene su tekstem *Pravosuđe u hrvatskim zemljama od 1790. do 1918.* Dalibora Čepule i Mirele Krešić. Razdoblje nakon Francuske revolucije pokrenulo je razvoj pravne države u kojoj bi sudstvo bilo odvojeno od izvršne vlasti kao prirodan nastavak ideje o slobodama svakog čovjeka. Riječ je o detaljnom i minucioznom tekstu koji prati razvoj sudstva koje je kroz 19. stoljeće prošlo velik broj promjena, s posebnim naglaskom na regionalne razlike koje su se pojavljivale zbog pokušaja očuvanja starih narodnih sudskih praksi. *Demografska slika Hrvatske od početka 19. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata* rezultat je suradnje Božene Vranješ-Šoljan i Roberta Skenderovića, u kojoj oni kroz dostupne povijesne izvore daju živi prikaz demografskog stanja hrvatskog stanovništva na regionalnoj osnovi. Ovakav pristup svakako se čini najefektivnijim pogotovo ako se u obzir uzme raznolikost povijesnih izvora (matičnih knjiga, popisa i slično) koji nisu uvijek svi bili pisani po istim pravilima.

Nakon toga slijedi niz tekstova koji se bave specifičnostima 19. stoljeća i promjenama koje su uvelike oblikovale razvoj našeg društva. U tekstu *Struktura hrvatskog društva u 19. stoljeću i razvoj građanskog društva* autorica Arijana Kolak Bošnjak daje zanimljiv pregled društvenog ustroja unutar hrvatskih zemalja, među kojima se posebno ističe ustroj društva Vojne Krajine koja je, naspram drugih dijelova, modernizaciju čekala sve do 1860-ih godina. S druge strane u zapadnoj Hrvatskoj izrasta i jača sloj građanstva koje sve više utječe na političke i kulturne aspekte razvoja države. Robert Skenderović u svom se drugom tekstu bavi pitanjem hrvatskih iseljenika koji su upravo u ovom periodu, trbuhom za kruhom, odlučili svoje »mjesto pod suncem« pronaći u dalekim preookeanskim zemljama. Ovaj tekst

je iznimno važan za shvaćanje razloga i faza iseljavanja hrvatskog stanovništva, ali i za razumijevanje postojanja velikih hrvatskih zajednica u južnoj i sjevernoj Americi, Australiji i južnoj Africi.

Intelektualna i kulturna povijest hrvatskih zemalja zastupljena je unutar ove cjeline tekstem Tihomira Cipeka i Vlaste Švoger o *Modernim idejama i ideologijama u hrvatskom društvu u 19. stoljeću*, ali i tekstem Dinka Župana koji se bavio *Kulturnim i intelektualnim razvojem u Hrvatskoj* u tom istom periodu. Uvid u gospodarsku historiju pružio je Milan Vrbanus koji je, opisujući svaku relevantnu gospodarstvenu granu, ukazao na važnost hrvatskog gospodarstva ne samo za razvoj hrvatskog područja, već i za međunarodnu trgovinu onoga perioda. Vjerska tematika jednako je važna za 19. stoljeće pogotovo uzevši u obzir nove religije koje se ustanovljuju na našem prostoru, kao što su grkokatolička i muslimanska, ali i stare koje su tu postojale od srednjeg vijeka. Slavko Slišković pozabavio se tako tematikom *Hrvatskog katolicizma u 19. stoljeću* i tekstem je zahvatio događaje vezane uz katolike unutar hrvatskih zemalja, ali i Bosne i Hercegovine. Katolička crkva igrala je iznimno veliku ulogu u gospodarskim i političkim pitanjima 19. stoljeća, što je posebno dobro prikazano i obrađeno. Tekst Ljiljane Dobrovšak bavi se pak ostalim vjerskim zajednicama u hrvatskim zemljama među kojima se nalaze pravoslavci, grkokatolici, Židovi i protestanti, kao i članovi baptističke i nazaretske crkve, te u konačnici muslimani kao posljedica dugih godina ratovanja s Osmanskim Carstvom. Posljednji tekst prve cjeline, autorice Aleksandre Muraj, svojevrsna je novost u sintezama 19. stoljeća. Tekst naziva *Svakodnevni život u 19. stoljeću* komparativnom metodom prikazuje temeljne razlike u uvjetima, prehrani, odjeći i samoj kvaliteti života među različitim slojevima društva u Hrvatskoj u 19. stoljeću. Tekstovi kao što su ovaj jednoj sintezi 19. stoljeća svakako dodaju element ljudskosti i pogleda odozdo koja nam pomaže u shvaćanju uzroka i posljedica ljudskih akcija u određenim periodima. Takav je pogled izrazito bitan u razdoblju u kojem se sve više dokumenata i izvora referira na sve stanovništvo, a ne više samo na pripadnike najviših staleža. Ova prva cjelina na taj način zahvaća jedan sveukupni prikaz hrvatskog društva i njegovih prilika, koji će se dalje razrađivati u sklopu različitih regija na koje su hrvatske zemlje bile podijeljene.

Druga cjelina pod nazivom *Regionalna povijest* dublje ulazi u specifičnosti razvoja pojedinih dijelova hrvatskih zemalja. Posebnim tekstovima zastupljena su tako specifična područja, ovisno o njihovoj pripadnosti određenoj političkoj ili kulturnoj sferi utjecaja, ili pak ovisno o njihovoj važnosti ili posebnom položaju. Valja napomenuti kako se pri regionalnim opisima mogu susresti tematike slične onima obrađenim u prethodnoj cjelini. Prednost ovakvog pristupa svakako je u multiperspektivnosti pogleda, jer se ista problematika može drugačije sagledati iz jedne makro, odnosno, mikro perspektive. Većina tekstova ove cjeline prati ustaljeni princip opisa regije u kojem se donose osnovni politički događaji, teritorijalni i pravni ustroj, demografska, gospodarska i kulturna slika te prikaz svakodnevice. S time na umu, *Sjevernu i središnju Hrvatsku od 1790. do 1918.*, kao centar političkog i kulturnog života, tekstem predstavlja Kristina Milković. Tekstom je obuhvaćen cjeloviti pregled povijesti toga kraja s posebnim fokusom na afirmaciju hrvatskih nacionalnih snaga i ideja i intelektualni i kulturni razvoj na tom području. *Slavoniju, Srijem i Baranju u 19. stoljeću* opisala je povjesničarka Zlata Živaković-Kerže. Ona se u tekstu usredotočila na polagani razvoj gospodarstva i modernizacijskih nastojanja na području bivše Vojne Krajine. Povjesničar Željko Holjevac obradio je područje *Gorskog kotara, Like, Krbave i Senja*, dok se područjem *Istre* pozabavio Marino Manin. *Rijeku*, čija je povijest 19. stoljeća izrazito zanimljiva zbog njene velike važnosti za prekomorsku trgovinu, istražio je Filip Novosel. Autor je izvrsno ukazao na jedinstveni pravno-politički položaj grada Rijeke, zahvaljujući kojem on zaslužuje biti obrađen kao specifična regija. *Primorje i otoci* imali su pak sasvim drugačiji put od njima bliske Rijeke, pa je njihovu povijest 19. stoljeća istražio Juraj Balić, dok su povijest *Dalmacije i Boke Kotorske* opisali Marko Trogrlić i Josip Vrandečić. Zadnji tekst posvećen je *Hrvatima u Bosni i Hercegovini* i djelo je Zorana Grijaka. Autor ovog teksta koncizno je prikazao 19. stoljeće kao period velikih promjena za prostor Bosne i Hercegovine. Povlačenjem Osmanskog Carstva omogućena je aktivnija kulturna djelatnost Hrvata na tom području, ali je ona jednako tako bila pod velikim pritiskom austro-ugarških vlasti koje taj prostor nisu planirale lako prepustiti.

Treća cjelina nosi naslov *Hrvatske zemlje u međunarodnom kontekstu* i jedan je od dijelova izdanja koji ga svakako izdiže na višu razinu. Riječ je o seriji tekstova koji hrvatske zemlje u 19. stoljeću pred-

stavljaju kroz njihove odnose sa specifičnim narodima ili zajednicama. Riječ je o iznimno važnim tekstovima koji tematski nadilaze razine tradicionalnog sintetskog pisanja i uvode nove poglede i pozadine specifičnih priča koje su spomenute u protekle dvije cjeline. Tekst Dinka Šokčevića Hrvatska u trokutu mađarsko-hrvatsko-austrijskih odnosa od 1790. do 1918. iznimno je dobro napisan tekst koji obrađuje trilateralne relacije između ova tri aktera, primarno kroz veze hrvatskih i mađarskih staleža, a zatim i kroz njihove reakcije na odluke bečkih vlasti. Šokčević opisuje i jedini ratni sukob u 800 godina hrvatsko-ugarskog suživota, onaj u kojem je hrvatski ban Josip Jelačić bio zadužen gasiti 1848. bunu ugarskih staleža. Marino Manin se unutar ove tematske cjeline bavi istraživanjem odnosa hrvatskih zemalja s talijanskim zemljama, sa zaključkom kako na odnose dvaju naroda nije znatno utjecao pad Venecije, kao ni neke druge političke prilike. U Italiji su ostale aktivne hrvatske bratovštine kao što je ona sv. Jurja i Tripuna u Veneciji, a odnose su njegovali i članovi hrvatske inteligencije priobalnih krajeva koji su svoje studije završavali u drugim talijanskim gradovima. O odnosima hrvatskog naroda i Vatikana piše Zoran Grijak, a tekst se fokusira na ponovno uspostavljanje čvrstih veza Svete Stolice i hrvatskih katolika uslijed povlačenja reformi Josipa II. koje su taj odnos na neko vrijeme prekinule. Svake vrste veza i priznanja hrvatskog imena od strane Svete Stolice dugo su vremena i nakon ukidanja jozefinskih reformi nalazile na otpor Austrijanaca i Mađara. Odnosi Hrvatske i Vatikana dodatno će se s vremenom smanjiti, pogotovo u periodu nakon Prvog svjetskog rata. Odnose između hrvatskih i zapadnoeuropskih zemalja analizirao je Damir Markovina i zaključio kako su odnosi svakako postojali, iako su zapadne zemlje bile te koje su vršile utjecaj na Hrvatsku. S druge strane političke aspiracije i nacionalne ideje hrvatskog naroda nisu među zemljama zapadne Europe dotakle plodno tlo. U tekstu *Hrvati i slavenski svijet u 19. stoljeću* Zdravka Zlodi dotiče se tema slavenofilstva i slavenoznanstva kao koncepta koji svoje temelje imaju upravo u »dugom« 19. stoljeću. Oba koncepta bila su ipak u sjeni malo radikalnijeg panslavizma (općeg ujedinjenja i suradnje Slavena), ali su u konačnici imali veliku važnost pri pokretanju i definiranju brojnih nacionalnih pokreta, među kojima i hrvatskog. Zadnji tekst posvećen je pitanju odnosa *Banske Hrvatske i Osmanskog Carstva u 19. stoljeću*, autora Zlatka Hasanbegovića. Tekst se bavi kritičkom analizom utjecaja osmanske prijetnje na stvaranje jugoslavenske ideologije i njeno daljnje razvijanje u sklopu borbe sa »zajedničkim neprijateljem« pri čemu se misli na muslimane iz Osmanskog Carstva. S druge strane Hasanbegović ovom pogledu suprotstavlja mišljenje Ante Starčevića koji je na muslimane u Bosni i Hercegovini gledao kao na ljude s puno više vrlina i zajedničkih interesa nego što su ih dijelili s bilo kojim istomišljenicima unutar Austrije ili Rusije.

Ono što ovu knjigu čini još bogatijom činjenica je da sadrži čak 313 slikovnih priloga, od kojih su mnogi u boji i sadrže, između ostalog, slike, tablice, grafičke prikaze i zemljopisne karte. Svaki od tekstova popraćen je bibliografijama na samom kraju, dok su bilješke u tekstu namijenjene objašnjenjima ili pak ukazuju na izvore koji su korišteni pri izradi teksta, što je od velike važnosti za sve buduće istraživače ovih tema. Odluka da se kritički aparat svede na minimum može se pripisati želji za popularizacijom djela među širim čitateljstvom. Popularizaciji svakako pomažu i opširni opisi koji stoje uz ilustracije. Kako 19. stoljeće predstavlja jedan specifičan i poprilično kompleksan period, pogotovo kada su u pitanju hrvatske zemlje, višeautorski koncept sinteze svakako se pokazao kao najbolje rješenje. Teme se dakako isprepliću, kao što je to slučaj i sa različitim aspektima uprave onoga vremena, a pogotovo je koristan prikaz svakodnevice ondašnjeg društva koji otkriva za naše područje specifičan socijalni konstrukt određen geografskim, političkim i etničkim prilikama.

Danijel HRGIĆ

VLASTELINSTVO GORBONOK, MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, AUTOR IZLOŽBE ROBERT ČIMIN, MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, 20.10.2017. - 20.1.2018.

Izložbom *Vlastelinstvo Gorbonok* predstavljani su rezultati probnih, sustavnih i zaštitnih arheoloških istraživanja te sustavnih terenskih pregleda provedenih na prostoru općina Kloštar Podravski i Podravske Sesvete, u razdoblju između 2013. i 2017. godine, čiji je cilj bio istraživanje funkcioniranja i organizacije srednjovjekovnog vlastelinstva Gorbonok. Tijekom tog su razdoblja djelomično istražena tri srednjovjekovna naselja na položajima Mekiš - Zgruti, Podravske Sesvete - Ruškova greda i Mekiš

- Crlenika, te ostaci srednjovjekovne utvrde i središta vlastelinstva na položaju Gorbonok (Gradina) kod Kloštra Podravskog.

Izložba je podjeljena u četiri tematske cjeline - 1. priprema hrane u srednjem vijeku, 2. napad i obrana, 3. kultura stola, 4. rekonstrukcija arheološkog dana na terenu - koje su prezentirane kroz četiri izložbene prostorije. Unutar prve tri predstavljeno je 87 predmeta koji su pronađeni tijekom spomenutih istraživanja dok je u četvrtoj rekonstruiran radni dan na arheološkom lokalitetu.

Prilikom prezentacije izložaka autor koristi novi muzeološki pristup i ne odvaja posjetitelja od predmeta »zatvarajući« predmet u vitrinu nego ga ostavlja otvorenim kako bi se posjetitelj njemu mogao približiti. Postavlja ga na komad smeđeg pak papira na kojem se nalazi zaobljeni crni hamer papir, koji ga s donje strane blago zatvara, aludirajući tako na koncept ljuske jajeta koja zatvara i u sebi čuva život na način kako zemlja čuva arheološke predmete svakodnevnog života koje tada arheolog iskopavanje, istraživanjem i prezentacijom na neki način ponovno vraća u život. Također, autor se poigrao bojama i na izložbu preslikao situaciju prepoznavanja struktura na arheološkom lokalitetu (ukopa za stupove, otpadnih jama, poluukopanih stambenih objekata) unutar kojih su prezentirani pronađeni nalazi. To radi na način da smeđim papirom aludira na smeđu/žutu/oker sterilnu zemlju unutar koje se arheološke strukture, prezentirane crnim hamer papirom, u vidu tamnih mrlja prepoznaju, dok predmet ostaje predmetom unutar crne cjeline kako je bio i pronađen. Nadalje, crni hamer papir predstavlja i svojevrsnu vitrinu budući da u trenutku kada ga se »razmakne« predmet izlazi na vidjelo, upravo kao što i arheološki nalazi izlazi na vidjelo nakon što se izvuče iz tamne zapune strukture koje je ukopana u smeđu sterilnu zemlju.

Priprema i konzumacija hrane dio je svakodnevnog života, kako danas tako i u prošlosti, a komadi keramičkog posuđa i ostaci životinjskih kostiju najčešći su nalaz na arheološkim lokalitetima. Iz tog je razloga autor kroz prvu tematsku cjelinu, *priprema hrane u srednjem vijeku*, predstavio različite tipove keramičkog posuđa i prikazao njihov tipološki razvoj koji je pratio tehnološke promjene u pripremi hrane, poput uvođenja poklopca i peke. Slijedeći tematiku prehrane i sveprisutnu razliku između bogatijeg i siromašnijeg sloja, koja je u srednjem vijeku bila itekako naglašena, autor kroz prizmu provedenih analiza ostataka životinjskih kostiju i sjemenki žitarica rekonstruirao prehrambene navike dvaju društvenih slojeva. Prezentaciju prehrane i društvenu nejednakost upotpunjuje i dodatno naglašava u sklopu treće tematske cjeline *kultura stola* izlaganjem različitih tipova stolnog posuđa i pribora koji je korišten na kmetskom i vlastelinskom stolu suprotstavljajući ih na istome stolu, jedne nasuprot drugima.

Unutar druge tematske cjeline, nazvane *napad i obrana*, u sklopu priložene karte, prikazuje se topografija zasad poznatih srednjovjekovnih lokaliteta na prostoru vlastelinstva Gorbonok (okvirno je to prostor današnjih općina Kloštar Podravski i Podravske Sesvete) i predstavljeni su predmeti korišteni u svakodnevnom životu, poput nakita, kopčci, sjekira za obradu drva, vesla, razni okovi i sl., te predmeti vojne namjene, poput strelica za samostrel i kamenih kugli različitih kalibara, koji svjedoče o burnim i nesigurnim vremenima konstantnih previranja između susjednih vlastelinstava te turskih proboja na prostoru današnje Podravine.

Što se tiče vremenskog perioda samih nalaza, njihov se raspon kreće od 11./12. do 17. stoljeća tako da možemo reći da je autor tijekom i nakon arheoloških istraživanja, a u konačnici i unutar izložbe, imao mogućnost rekonstrukcije život tijekom dužeg perioda srednjeg vijeka na prostoru vlastelinstva Gorbonok.

U sklopu posljednje prostorije rekonstruiran je radni prostor arheološkog lokaliteta te su prikazani alati koji se koriste tijekom arheološkog iskopavanja (motika, kramp, lopata, štih, tačke, špahtla, kist, strugalica, nivelir i dr.). Prezentacija radnog dana na terenu upotpunjena je kratkom videoprojeksijom na kojoj su prikazani svakodnevni arheološki radovi: strojno otvaranje sonde, poliranje, fotografiranje, čišćenje, iskopavanje... Za najmlađe je posjetioce rekonstruirana arheološka sonda u kojoj tijekom interaktivnih radionica koje se događaju kroz vrijeme trajanja izložbe mogu iskusiti uzbuđenje pronalaska arheološkog predmeta i otkriti arheologa u sebi.

Izložbu prati bogato opremljen Katalog izložbe na 80 stranica u kojem autor u uvodnom djelu daje kratak povijesni osvrt o vlastelinstvu Gorbonok i upoznaje čitatelja s okolnostima pronalaska i koncep-

tom predstavljanja izloženih predmeta. U narednim se poglavljima ukratko osvrće na povijest istraživanja arheoloških lokaliteta na kojima su izloženi predmeti pronađeni, dok se u zadnja dva poglavlja osvrće na kontekst upotrebe predstavljenih predmeta koji je kao i kroz postav izložbe koncipiran u dva djela. Prvi se dio odnosi na rekonstrukciju prehrane i svakodnevni život, a drugi na cjelokupno funkcioniranje, organizaciju i sukobe na prostoru srednjovjekovnog vlastelinstva Gorbonok. Uz zaključna razmišljanja, na kraju kataloga nalazi se i katalog izloženih predmeta s osnovnim podacima o svakom predmetu.

Na kraju se mora reći kako je autor izložbe uspio u naumu da se na inovativan i neuobičajen koncept predstavljanja udalji od ustaljenog »zatvaranja« izložbenih predmeta u vitrine i približi ga posjetiocu kako bi se ovaj osjećao pozvanim da se upusti u promišljanja o predstavljenim predmetima preko kojih će djelomično i sam moći rekonstruirati život unutar srednjovjekovnog vlastelinstva.

Ivan VALENT

IVAN PEKLIĆ: HRVATSKI SVETAC: SVETI MARKO KRIŽEVČANIN, HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI - ZAVOD ZA ZNANSTVENOISTRAŽIVAČKI I UMJETNIČKI RAD KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE U KRIŽEVCIMA, ZAGREB – KRIŽEVCI, 2017., 213 STR.

Nova monografija o hrvatskom svecu Marku Križevčaninu objavljena je početkom 2017. godine zahvaljujući povjesničaru Ivanu Pekliću i HAZU-u, a povodom 20. obljetnice proglašenja svetima košičkih mučenika. Urednik akademik Franjo Tomić na početku je pišući o obilježjima nove Pekličeve knjige istaknuo kako je autor po prvi puta obradio neke teme vezane uz štovanje sv. Marka Križevčanina kao što su proslave svečevog blagdana i novi doprinosi poznavanju njegove biografije i procesa beatifikacije, a tu je i prvi pregled sakralnih objekata posvećenih ovome hrvatskom svecu. O knjizi se u predgovoru afirmativno očitovao Ivan Golub istaknuvši Pekličev ozbiljan rad na povijesnim izvorima na kojima temelji svoje spoznaje.

Knjiga se sastoji od 11 poglavlja u kojima su kronološkim redom opisani život i djelovanje Marka Križevčanina kao i njegovo štovanje. U prvome poglavlju opisani su rođenje i djetinjstvo, odnosno porijeklo Marka Križevčanina. Kako bi pokušao utvrditi točnu godinu rođenja te odgovoriti na pitanja o nacionalnom određenju i podrijetlu prezimena Marka Križevčanina autor je iznio kratak historijat ovih problema. Nažalost, niti ovdje ne doznajemo o razlogu kasnijeg izostavljanja osobnog imena Stjepan koje čini svečevo puno ime. Drugo poglavlje govori o Markovom školovanju u Križevcima, Beču, Grazu i Rimu odakle potječu njegovi vlastoručni i vjerodostojni potpisi i gdje je primio svete redove. Markov povratak u Hrvatsku opisan je u trećem poglavlju gdje je autor utvrdio da je kao mladi svećenik djelovao u Križevcima u doba prodora i širenja protestantizma u Zagrebačkoj biskupiji, ali i doba dolaska isusovaca u Zagreb. Novo poglavlje posvećeno je Markovom djelovanju u Ugarskoj gdje je bio profesor i ravnatelj sjemeništa u Trnavi i gdje je izabran za ostrogonskog kanonika, te imenovan komarnskim arhidakonom i upraviteljem opatije u Szeplaku. U petom poglavlju opisana je mučenička smrt Marka Križevčanina početkom rujna 1619. godine kada se s još dvojicom svećenika iz Družbe Isusove našao u opkoljenim Košicama. Budući da se nijedan od njih trojice nije želio odreći katoličke vjere i pogaziti vjernost papi, razjareni kalvini su ih grozno mučili i smaknuli u noći 7. rujna 1619. godine. Živopisno svjedočanstvo o njihovom mučeništvu i nasilnoj smrti Ivan Peklić prenio je iz pera Matije Rihtarića koji je svoje viđenje tih događaja objavio 1909. godine. Sudbina tijela košičkih mučenika opisana je u posebnom poglavlju jer je odmah poslije njihove mučeničke smrti započelo štovanje njihovih relikvija, a zemni ostaci sačuvani su do današnjih dana. Spomeni i pisana djela o Marku Križevčaninu tema su sedmog poglavlja gdje autor spominje da je povodom 100. godišnjice pogibije košičkih mučenika uprizorena kazališna predstava na temu mučeničke smrti Marka Križevčanina.

U osmome poglavlju opisano je štovanje Marka Križevčanina koje je započeo odmah nakon mučeničke smrti iako je tek sredinom 19. stoljeća započeo apostolski proces o mučeništvu što je dovelo do proglašenja blaženim. Košički mučenici beatificirani su u Rimu 15. siječnja 1905. godine, a nakon toga su tijekom iste godine uslijedile svečane proslave beatifikacije (uglavnom trodnevnice) u Markovoj

domovini. Detaljno je u posebnom poglavlju opisano štovanje Marka Križevčanina kao blaženika, a osim proslavama spomendana, autor se bavio objavljenim prigodnim pjesmama, člancima objavljivanim u katoličkom tisku i životopisima. Posebno je opisana proslava 30. godišnjice proglašenja blaženih 1935. godine, zatim proslava 350. godišnjice mučeničke smrti 1969. godine i proslave između 1969. i 1995. godine. Tu je i kratka povijest Župe svetog Marka Križevčanina u Zagrebu osnovane 1937. godine. Godine 1995. Marko Križevčanin, odnosno košički mučenici, proglašeni su svetima. Proglašenje svetima bilo je u Košicama za vrijeme posjeta pape Ivana Pavla II. Slovačkoj. Uslijedila je domovinska proslava kanonizacije Marka Križevčanina i to u njegovim rodnim Križevcima početkom rujna iste godine. Posljednje poglavlje predstavlja pregled osnovnih podataka o proslavama spomendana sv. Marka Križevčanina od proglašenja svetim do današnjih dana.

Na kraju knjige je zaključak i sažeci na engleskom, njemačkom, poljskom, talijanskom i mađarskom jeziku. Knjiga sadrži 89 ilustracija čemu treba pribrojiti i bogat niz sličica koje prikazuju prizore iz života sv. Marka Križevčanina, a preuzete su iz rada spomenutog Matije Rihtarića koji je objavljen u *Kalendaru Srca Isusova i Marijina za prostu 1909. godinu*. Ova knjiga kojom se Ivan Peklić pridružio nizu istraživača koji su pisali o sv. Marku Križevčaninu sigurno će pridonijeti promociji ovog hrvatskog odličnika i sveca koji povezuje nekoliko europskih zemalja.

Nikola CIK

ZNANSTVENI SKUP »ĐURĐEVAČKI PIJESCI: GENEZA, STANJE I PERSPEKTIVE«, HAZU, ĐURĐEVAC, 29. I 30. LIPNJA 2017. GODINE

U Đurđevcu je 29. i 30. lipnja 2017. godine održan znanstveni skup posvećen Đurđevčkim pjescima s posebnim interesom za njihovu genezu, stanje i perspektive. Organizatori skupa bili su Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Koprivničko-križevačke županije u Križevcima, Znanstveno vijeće za poljoprivredu i šumarstvo te Znanstveno vijeće za zaštitu prirode Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Kao suorganizatori skupa sudjelovali su Visoko gospodarsko učilište u Križevcima, Agromski fakultet i Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu te Grad Đurđevac. Izlagači su bili okupljeni u Šumskom domu Peski u Đurđevcu gdje su podnijeli svoje referate i sudjelovali u raspravama. Na početku je prisutne u ime organizatora pozdravio predsjednik Znanstvenog odbora skupa akademik Franjo Tomić koji je govorio o ciljevima rada Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Koprivničko-križevačke županije sa sjedištem u Križevcima čiji je upravitelj Ivan Peklić dao velik doprinos organizaciji skupa. Uputio je pozdrave i zahvale za odaziv svim sudionicima, predstavnicima suorganizatora i pokrovitelja koji su na različite načine dali doprinos proučavanju prirodnog fenomena Đurđevčkih pjesaka. Akademik Dragutin Feletar obratio se kao predsjednik Radnog odbora skupa i govorio o organizaciji skupa kao primjeru otvorenosti HAZU-a prema sredinama koje su izvan hrvatskog glavnog grada, ali i prema suvremenih temama i problemima na koje HAZU nastoji davati konkretne odgovore. Izrazio je uvjerenje da Đurđevčki pjesci mogu doprinijeti gospodarskom i kulturnom razvoju grada Đurđevca i da je već mnogo napravljeno na njihovoj turističkoj valorizaciji. Istaknuo je da zato ovaj znanstveni skup smatra aktualnim i korisnim za lokalnu sredinu. Akademik Feletar ukratko je nabrojio imena najistaknutijih istraživača koji su se do sada ozbiljno bavili Đurđevčkim pjescima i u tome smislu istaknuo da je cilj ovoga skupa zaokružiti dosadašnja znanja i spoznaje. Prisutnima se obratio i akademik Slavko Matić, predsjednik Znanstvenog vijeća za poljoprivredu i šumarstvo HAZU-a, koji je istaknuo važnost djelovanja Akademije na širokom području i dao podršku radu Zavoda u Križevcima.

Na otvaranju znanstvenog skupa govorili su i predstavnici lokalnih vlasti. Dožupan Ratimir Ljubić pozdravio je prisutne u ime Koprivničko-križevačke županije izrazivši zahvalnost organizatorima i sudionicima koji doprinose pravilnom usmjeravanju u gospodarenju i podizanju ugleda Đurđevčkih pjesaka. Đurđevčki gradonačelnik Hrvoje Janči izrazio je zadovoljstvo što se skup održava upravo u Đurđevcu i mišljenje da skup može dati kvalitetne smjernice za gospodarenje, zaštitu okoliša i popularizaciju Đurđevčkih pjesaka. Voditelj Uprave šuma Podružnica Koprivnica Mirko Kovačev pozdravio je organizatore i sudionike kao domaćin i kao stručnjak istaknuo ulogu šumara koji su u prošlosti značajno utjecali na pošumljavanje Đurđevčkih pjesaka te upozorio na važnost šumarstva na đurđevč-

kom području. Prenio je pozdrave predsjednika Uprave Hrvatskih šuma Krunoslava Jakupčića, inače rođenog Đurđevčanina.

Na znanstvenom skupu izloženo je ukupno 25 referata. Prvi dio sadržavao je 8 izlaganja, a moderirao je akademik Ferdo Bašić. Prvi je izlagao akademik Dragutin Feletar koji je kao znanstvenik geograf uložio mnogo truda u organizaciju ovog znanstvenog skupa. Njegov referat *Prirodna osnova kao čimbenik diferencirane naseljenosti u Podravini (s posebnim osvrtom na Đurđevečke pijeske)* predstavljao je uvod u problematiku proučavanja Podravske pijesake kao jednog od najvažnijih prirodnih (ekoloških) elemenata u Podravini i ovome dijelu Hrvatske. Definirao je područje istraživanja i pomoću zornih zemljovida prikazao različite geološke, geomorfološke, klimatske, hidrogeografske i ekološke komponente s posebnim osvrtom na krajobraz Đurđevčkih pijesaka: položi, eolski deflacijski oblici, brazde, grede, akumulacije i dine. Posebno se bavio utjecajem Pijesaka na naseljenost u Podravini pri čemu je utvrdio da je to područje zahvaćeno depopulacijom kao i područje poloja uz rijeku Dravu. Pomoću podataka o promjenama u naseljenosti ovog dijela Podravine u moderno doba (od 1857. do 2011. godine) prikazao je razmjere depopulacije kojom su zahvaćena i naselja koja se inače nalaze na povoljnom prometnom položaju (primjerice Virje), a pogotovo od 1910. godine kada je ovdje zabilježen maksimum naseljenosti što potvrđuju i tada vrlo napućeni konaki.

Lidija Galović s Hrvatskog geološkog instituta predstavila je rezultate početnih istraživanja o genezi i značajkama eolskih naslaga u Podravini koje provodi s Hrvojem Posilovićem. Objasnila je transport sedimenata stvorenih u Alpama pomoću vode i vjetra s naglaskom na ulogu rijeke Drave. Posebno zanimanje sudionika skupa izazvali su rezultati preliminarnih istraživanja uzorkovanog paleotla koje dokazuje da je na Pijescima barem dva puta u prošlosti vladao vrlo intenzivan život uz prisutnost vode i biljaka što tek treba usporediti s povijesnih podacima. Akademik Vladimir Bermanec nastojao je u svojem zanimljivom izlaganju odgovoriti na pitanje ima li zlata u Đurđevčkim pijescima. Iako je odgovor negativan, akademik Bermanec obrazložio je čega sve u ima u sastavu pijeska s posebnim osvrtom na minerale i kako su pojedini materijali dospjeli na Peske u Podravini.

Povjesničari Hrvoje Petrić i Nikola Cik pripremili su referat u kojem su ukratko predstavili rezultate istraživanja promjena naseljenosti i strukture stanovništva u naseljima vezanima za ekosustav Đurđevčkih peski od srednjeg vijeka do današnjih dana. Detektirali su nekoliko različitih faza u kojima su Podravci na različite načine gospodarski iskorištavali Peske, naseljavali ih i na druge načine transformirali: od suživota u kasnom srednjem vijeku (primjer naselja Molve), preko razdoblja zapuštenosti i ponovnog otvaranja u ranome novom vijeku do ukroćivanja i trajnog naseljavanja u 19. i 20. stoljeću. Nikola Cik dao je poseban osvrt na utjecaj Đurđevčkih peski na razvoj Đurđevca u posljednjih pet stoljeća. Ivan Zvijerac predstavio je rezultate istraživanja pješćanih uzvišenja i njihovih podnožja koja su uvjetovala odabir mjesta naseljavanja od pretpovijesti do kasnog srednjeg vijeka koje je proveo s arheologom Ivanom Valentom. Terenskim pregledima i uz pomoć zemljovida zaključili su da su upravo pješćane površine u spomenutom razdoblju bile atraktivne za naseljavanje što je logično s obzirom na močvaran karakter okolne dravske nizine. Zvijerac i Valent potvrđuju svoje pretpostavke nizom otkrivenih pojedinačnih lokaliteta i prepoznatih većih arheoloških zona. Tajana Sekelj Ivančan iz zagrebačkog Instituta za arheologiju govorila je o tragovima talioničke djelatnosti otkrivenima na arheološkim lokalitetima na širem području Đurđevčkih peski (pogotovo u okolici Virja). Do ovih spoznaja došla je interdisciplinarnim istraživanjem, odnosno korištenjem rezultata analize tla i arheobotaničke analize ostataka sjemenki biljaka. Na temelju provedenih istraživanja objasnila je na koji su način u ovome dijelu Podravine bili zadovoljeni uvjeti za razvoj metalurške djelatnosti u podnožju pješćanih greda gdje ih je doticala voda iz močvara jer su ondje ljudi nalazili osnovne resurse za preradu željezne rude u željezo: vodu, hrastovo drvo i željeznu rudu. Tri gore opisana referata pružila su konkretne podatke o suživotu žitelja Podravine s Đurđevčkim peskima u dugome trajanju, dokazala lukrativnost interdisciplinarnog pristupa istraživanjima i nagovijestila nove spoznaje o prošlosti Podravske pijesake.

Poslije referata o genezi i povijesti uslijedile su teme o prirodnim posebnostima Đurđevčkih peski pri čemu su najviše govorili predstavnici šumarske i agronomске struke. Najprije je Boris Vrbeć izlagao o nekim pedološkim značajkama ekosustava područja Đurđevčkih peski klasificirajući ih u pedološkom smislu kao detritus. Vrbeć je jasno i uvjerljivo obrazložio utjecaj šumske vegetacije (ovdje prisutne

u posljednjih stotinjak godina) na povećanje humusnog (plodnog) tla na Peskima, a na temelju analize podataka od 1981. godine nadalje. Ispred skupine istraživača s Agronomskog fakulteta u Zagrebu o agroklimatskim pokazateljima kao indikatorima klimatskih promjena na području Đurđevačkih peski govorila je Darija Bilandžija. U posljednjih pola stoljeća (referentno klimatološko razdoblje) detektirali su trendove povećanja temperature zraka i smanjenja količine oborina, a usporedbom podataka za razdoblje od 1961. do 1990. godine te od 1991. do 2016. godine nastojali su odgovoriti na pitanje u kojem je od ta dva razdoblja došlo do tih promjena. Jasno su u prvome razdoblju klimu na promatranome području definirali kao humidnu, a u drugome kao semihumidnu. Pritom su utvrdili najtoplije i najhladnije godine, prepoznali razlike u količini oborina u različitim godišnjim dobima i izradili projekcije do 2100. godine s predviđanjima daljnjeg zatopljenja zbog čega zaključuju da Peski više neće biti pogodni za kulture koje se tradicionalno uzgajaju što otvara mogućnosti za uvođenje novih kultura.

O ekološkim obilježjima i uslugama šumskih ekosustava Đurđevačkih peski izlagao je Ivica Tikvić sa zagrebačkog Šumarskog fakulteta. Usporedio je Peske s drugim područjima na temelju podataka o geografskom položaju, reljefu, klimi, tlu, hidrološkim obilježjima i matičnoj podlozi. Zaključio je da Peski predstavljaju specifičan reljef u pridravskoj nizini gdje su naselja vrlo nisko položena. Danas Peskima u odnosu na prijašnja stoljeća dominiraju šume koje su ovdje posebno osjetljive na mrazne dane, vrućine, količinu padalina, vjetrove i kakvoću tla. Unatoč tome, danas je njihova vrijednost u ekološkom, biološkom i gospodarskom smislu vrlo velika. O utjecaju vegetacije na mehanički sastav i sadržaj organske tvari tala Đurđevačkih peski ispred skupine istraživača referirao je Ivica Kisić. Istraživači su pošli od pretpostavke da su stoljetna nastojanja oko pošumljavanja Đurđevačkih peski rezultirala devastacijom prirodnog pustinjskog krajobraza. Na temelju uzoraka tla ispitali su je li alohtona vegetacija uzrokovala stvaranje novih složenijih tipova tala u odnosu na primarne eolske naslage pijeska. Zbog toga ih posebno zanima što se događa s površinom u rezervatu i predložili su što bi trebalo poduzeti da bi se sačuvao originalan izgled Peski, a to je uklanjanje agresivnih i nepješčarskih vrsta. Jasna Nemčić-Jurec iz Zavoda za javno zdravstvo Koprivničko-križevačke županije predstavila je rezultate istraživanja o sadržaju teških metala i nitrata u podzemnoj vodi šireg područja Đurđevačkih peski što je vrlo važno jer je izvor pitke vode na svim vodocrpilištima redovito podzemna voda. Rezultati su pokazali da pitka voda na području Peski nije onečišćena ni prirodnim uvjetovanostima ni antropogenim utjecajima, a zahvaljujući deferizaciji do potrošača dolazi ispravna voda za piće.

Referatom Siniše Srećeca i Renate Erhatic s Visokog gospodarskog učilišta u Križevcima o geobotaničkim, fitocenološkim, ekološkim i morfološkim značajkama biljnih vrsta vegetacijskog pokrova Đurđevačkih peski započeo je blok izlaganja posvećenih vegetaciji i fauni. Srećec je vegetaciju Đurđevačkih peski stavio u svjetski kontekst rasprostranjenosti različitih biljnih vrsta i posebno se osvrnuo na biljke koje imaju svoju krmnu ili ljekovitu vrijednost. Upozorio je na važnost održivog razvoja jer je antropogeni utjecaj na Peskima vrlo snažan od doba početaka njihovog pošumljavanja i kultiviranja pri čemu je istaknuo ulogu gospodarstvenika Emanuela Brauna (1845.-1937.). Floru Đurđevačkih peski opisao je Miroslav Samardžić predstavivši rezultate istraživanja ranijih istraživača i ona najnovija provedena u posljednjih nekoliko godina. Primarni interes posvećen je psamofitskim biljkama, ali i onima koje možemo pronaći i u drugim staništima, a pokazao je nekoliko zanimljivih vrsta. U posljednje vrijeme fokus istraživanja postavljen je na psamofitske mahovine, ali i na problem dominacije šumske vegetacije. Zaključak je da pješčarke i heliofilne biljke danas nisu dominantne vrste već su to neke šumske vrste i mahovine koje i zimi daju dojam zelenila na Peskima. O flori u samome botaničko – geografskom rezervatu govorila je Tea Ređep ispred skupine istraživača koji su rezultate dosadašnjih istraživanja nastojali usporediti s onima provedenima u posljednjoj godini dana. U tu svrhu istražili su 15 lokacija, detektirali različite biljne vrste, analizirali njihove životne oblike, ekološki indeks i drugo. Zaključili su kako su ljudi sadnjom bagrema i zečjaka stvorili uvjete za pojavu biljaka koje nisu prilagođene na zatrpavanje pijeskom. Kao problem koji se pojavio na Peskima istaknuto je 7 invazivnih vrsta od kojih su neke u prošlosti namjerno sadene. *Gljive i protisti na Đurđevačkim pijescima* naslov je referata koji je izložila Ivana Kušan, a predstavlja rezultate najnovijih istraživanja provedenih na Peskima koji su kao sušno stanište vrlo zanimljivo područje za mikologe. Ovaj rad ujedno predstavlja nastavak istraživanja gljiva i protista na Peskima koja su započela prije stotinu godina. Dio životinjskog

carstva Đurđevčkih peski, točnije faunu beskralješnjaka, istraživala je velika grupa istraživača čiji se rad također nastavlja na više od stotinu godina dugu istraživačku tradiciju o čemu je na skupu govorio Roman Ozimec. Kao dominantnu skupinu prepoznali su člankonošce, a posebnu pažnju posvetili su pravim pješčarskim vrstama. Zbog nestanka nekih pješčarskih vrsta (koje smatraju ugroženima zbog posljedica antropogenih utjecaja) predlažu mjere za očuvanje pješčanih staništa i intenzivnija istraživanja faune psamofilnih beskralješnjaka kako bi se neki od njih vratili na Peske ili da bi ih se ondje moglo detektirati.

Zbog današnjeg izgleda i značaja Đurđevčkih peski posebna pažnja na ovome znanstvenom skupu posvećena je šumama i gospodarskom iskorištavanju pjeskovitog tla u Podravini pa su rezultate svojih istraživanja predstavili znanstvenici i stručnjaci s područja šumarstva i agronomije. Akademici Igor Anić i Slavko Matić pripremili su referat o šumskouzgojnim značajkama područja Đurđevčkih peski pri čemu su prikazali historijat postanka i (sukcesije) tamošnjih šumskih sastojina od početaka pošumljavanja krajem 19. stoljeća čemu je prethodilo smirivanje kretanja pijeska provedeno mehaničkim i biološkim metodama. Tako je na Peskima najprije proglašeno područje branjevine, a zatim zaštitna šuma koja i danas čini većinu uz manje dijelove šuma s posebnom namjenom (park šuma i posebni geografsko-botanički rezervat). Akademik Anić iznio je i argumentirao stav da je šumska vegetacija autohtona na Peskima što potvrđuju i povijesni podaci (s razdobljima kada Peske možemo smatrati degradiranom šumskom površinom) i da je zato važno sačuvati šume na Peskima. Osim toga obrazložio je da šume na Peskima pridonose gospodarskoj i turističkoj vrijednosti okoliša u neposrednoj blizini Đurđevca i drugih naselja, a ponudio je i konkretne načine održivog razvoja Đurđevčkih pijesaka prema europskim primjerima (Češka) gospodarenja šumama i pijeskom. Iz koprivničke podružnice Uprave Hrvatskih šuma predstavio se Dalibor Štorga s referatom pod naslovom *Šume na Đurđevačkim peskima* koji je pripremio u suradnji s Đurđicom List i Krunoslavom Aračem. Šume gospodarske jedinice *Đurđevački peski* čine obični i crni bor, nasadi bagrema, na najnižim dijelovima sastojine crne johe, a pojavljuju se hrast lužnjak i obični grab. U takvim šumama svoja staništa nalaze mnoge vrste divljači. No, Štorga tvrdi da su općekorisne funkcije šuma na Peskima mnogo važnije od onih gospodarskih (proizvodnih) jer pozitivno utječu na kakvoću života u ovome dijelu Podravine. Problematizirao je sječu dozrelih i osušenih šumskih sastojina koje ne ugrožavaju šume, za razliku od negativnih antropogenih utjecaja kao što su požari (česti u posljednje vrijeme). Ovime su završila izlaganja predviđena prvoga dana kada su se odazvali svi izlagači.

Isto je bilo i drugoga dana, u petak, 30. lipnja, kada je izloženo još 7 referata. Prvi je toga dana izlagao akademik Ferdo Bašić kao predstavnik skupine istraživača koji su proučili posebnosti sustava gospodarenja na tlima središnje Podravine. Akademik Bašić nastojao je dati odgovor na pitanje kako gospodariti suhim pješčanim tlima nestabilne strukture, sklonima formiranju pokorice i eroziji koja ne čuvaju vodu ni hranjive tvari te stoga zahtijevaju rad protiv erozije, navodnjavanje i agrotehničke melioracijske radove. Odgovor bi bio da na takvom marginalno plodnom tlu rizičnom za uzgoj biljaka i osjetljivom na klimatske promjene (opustinjavanje) treba primijeniti osmišljenu poljoprivredu kako bi se doskočilo problemu drugačijeg rasporeda oborina i produljenja vegetacijskog ciklusa poljoprivrednih kultura. To bi uz gradnju sustava navodnjavanja, očuvanje vjetrozaštitnog pojasa, komasaciju i druge mjere moglo otvoriti put uzgoju povrća, voća i ljekovitog bilja te širenju livada i pašnjaka u ovome dijelu Podravine. Zbog raširenosti uzgoja duhana kao kulture prikladne za laka i pjeskovita tla u Podravini na skupu je progovoreno o važnosti plodoređa u proizvodnji ove visoko dohodovne kulture o čemu je referirao Ivan Turšić. Naime, zbog atraktivnosti ove kulture često je dolazilo do nepoštivanja plodoređa zbog čega je duhan imao jako smanjen prinos. Sustavna istraživanja utjecaja plodoređa pri uzgoju duhana na prinos i kakvoću provedena su od 1987. do 2006. godine, a njegova proizvodnja otada je uveliko smanjena iako su podravski pijesci pogodno područje za uzgoj duhana. Vrlo zanimljivo bilo je izlaganje Zdravka Matotana o potencijalima za uzgoj povrća u agroekološkim uvjetima šireg područja Đurđevčkih pijesaka. Govorio je o mjerama kao što su komasacija, popravljivanje tla i upotreba navodnjavanja kojima bi pjeskovita tla s izraženim nedostacima poput visoke kiselosti i slabe koherentnosti bilo moguće staviti u funkciju povrćarske proizvodnje. Dao je korisne prijedloge za uzgoj, primjerice, mahunarki, mrkve, cikle, krastavaca, paprike i drugih potentnih (manje tradicionalnih) kultura za koji-

ma postoji vrlo velika potreba zbog razvijene prehrambene industrije u Podravini. Ujedno bi takva proizvodnja mogla biti alternativa tradicionalnom ratarstvu u Podravini i odgovor na krizu koja vlada u stočarstvu, no tu je tek potrebno mnogo ulagati i raditi.

Posljednja skupina referata bila je posvećena vrednovanju, upravljanju, prometu i turističkom iskorištavanju Đurđevčkih pijesaka iako su na neke od ovih tema već referirali neki od sudionika znanstvenog skupa. O turističkoj i prometnoj valorizaciji Đurđevčkih pijesaka referirao je Petar Feletar, a na temelju istraživanja koje provodi s Goranom Kosom. Oni polaze od definicije da turizam podrazumijeva kretanje u prostoru pa je zato važno poznavati prometne preduvjete za razvoj turizma na širem području Đurđevčkih pijesaka, a cestovni promet je uveliko najvažniji za turizam. Prometno-geografski položaj Đurđevca otkriva da on nije dobro povezan s najvažnijim putovima u zemlji što se negativno odražava na turističku posjećenost ovoga kraja koju u statističkom smislu možemo smatrati minimalnom. Iako je na području Đurđevca utvrđena visoka razina asfaltiranosti putova (bolje u odnosu na Koprivnicu i Križevce) prometna sigurnost nije tako visoka i tu ima prostora za poboljšanje. Referat je sadržavao i osvrt na sadašnje turističke kapacitete i mogućnosti, kao i konkretne prijedloge za razvoj, primjerice, ruralnog turizma, cikloturizma i drugog što bi značilo i povećanje smještajnih kapaciteta. Izlaganje o zaštićenim dijelovima prirode između rijeke Drave i Bilogore kao jedinstvenom sustavu turističkih atrakcija pripremili su Eduard Kušen, Hrvoje Carić i Roman Ozimec. Oni ističu atraktivnost blizine močvarnog ekosustava Crni jarki kao reliktnog staništa crne johe i Đurđevčkih pijesaka, te potrebu uključivanja i drugih područja u sustavne, edukativne, promotivne i turističke programe što bi činilo osnovu razvoja zelenog turizma u ovome dijelu Podravine. Uz to bi trebalo razvijati interpretativni turizam, ali uvijek imati na umu da je izvornost okoliša prava vrijednost prirodnih znamenitosti. Ravnateljica Javne ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području Koprivničko-križevačke županije Željka Kolar govorila je o upravljanju zaštićenim područjima Podravske pijesaka predstavivši zakonsku osnovu za održivo korištenje zaštićenih područja kakvo su Đurđevčki pijesci. Istaknula je potrebu koordinacije upravljanja i provođenja mjera zaštite pri čemu je važno ostvarivati suradnju sa svima zainteresiranima. Posljednji referat podnio je Mladen Matica iz Zavoda za prostorno planiranje Koprivničko-križevačke županije koji je dao povijesni pregled prostorno - planske dokumentacije u kojoj se spominju Đurđevčki peski. Pošao je od pretpostavke da Đurđevčki peski uz druge vrijednosti imaju i onu identitetsku za šire područje Đurđevca pa se sada Peskima pristupa s pitanjima kako osigurati njihov opstanak, zaustaviti daljnju devastaciju i dati im adekvatnu namjenu. Naime, analizirani planovi pokazuju da su u prošlosti Peski doživjeli smještanje odlagališta otpada, eksploataciju mineralnih sirovina, otvaranje građevinskih zona i drugog. S druge strane, rano je prepoznat gospodarski i turistički potencijal Peski (primjerice lovni turizam) pa je ondje uređena trim - staza (prva takva u Hrvatskoj). No, nesanišana odlagališta otpada na području Peski uz gotovo svako veće naselje i dalje predstavljaju ozbiljan problem.

Zaključne riječi pri kraju skupa izgovorio je akademik Franjo Tomić koji je istaknuo vrijednost održavanja skupa na autentičnoj lokaciji jer smo o Đurđevčkim peskima mogli govoriti i slušati u Đurđevcu kao mjestu koje im je dalo ime. Između ostalog, akademik Tomić zaključio je da se svi slažu u tome da rezervat treba bezuvjetno štiti, a drugim pješčanim područjima pravilno gospodariti. Peske treba iskoristiti za gospodarski i demografski razvoj ovoga dijela Podravine pri čemu veliku važnost imaju šume, a potencijale koje ovo područje ima za poljoprivrednu proizvodnju ne treba zanemarivati, već pravilno odabirati kulture i primjenjivati suvremenu tehnologiju. Sve to može se iskoristiti kao osnova za turističko vrednovanje Peski. Opći je zaključak da je skup doista otvorio mnoge istraživačke perspektive i mogućnosti, a vjerojatno i mogućnost izrade sinteze o Đurđevčkim pijescima koja još uvijek nedostaje, a tome će zasigurno pridonijeti i najavljen objavljivanje zbornika radova sa znanstvenog skupa održanog u Đurđevcu.

Nikola Cik

ARTIKULACIJE: ČASOPIS ZA ČITANJE, BROJ 3, GODINA 2, UMJETNIČKA ORGANIZACIJA ARTIKULACIJE I PODRAVSKO-PRIGORSKI OGRANAK DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA, KOPRIVNICA, 2017., 143 STR.

Časopis za čitanje *Artikulacije* trećim je brojem zakoračio u drugu godinu izlaženja i pritom ostao koncepcijski i vizualno prepoznatljiv. Na stranicama časopisa ravnopravno se svojim radovima predstavljaju iskusni i mladi, hrvatski i strani autori, a tu su i stalne rubrike *Razgovor* i *In memoriam*. Kao intermezzo su u ovom broju poslužile specifične umjetničke fotografije Roberta Gojevića, dok je zadnja riječ prepuštena književnim kritičarima koji dopunjuju sliku o suvremenoj književnoj sceni.

Prve su stranice zauzeli radovi autora koji su u lipnju ove godine sudjelovali na Alpe Adria festivalu mladih pisaca održanom u Koprivnici, Križevcima i Đurđevcu. Festival i časopis se međusobno odlično nadopunjuju jer je tijekom boravka u Hrvatskoj mladim piscima omogućeno da se predstave publici, a njihovi radovi prevedeni na hrvatski i objavljeni u *Artikulacijama* ostaju kao trajna vrijednost. Ovogodišnji su sudionici festivala Ilija Aščić iz Hrvatske, Katja Gorečan i Anja Mugerli iz Slovenije, Gábor Lanczkor i Tibor Weiner Sennyey iz Mađarske i Andreas Unterweger iz Austrije. U različitim književnim formama svi oni jasno pokazuju koje teme zaokupljaju pažnju mladih pisaca na alpsko-jadranskom prostoru.

Iz razgovora koji je Mario Kolar pisanim putem vodio sa svećenikom i književnikom Ivanom Golubom istaknut je njegov stih »Prezasićenost prazninom dovest će do gladi za Puninom« kojim odgovara na pitanje o ignoriranju duhovne književnosti i pozitivnih vrijednosti u društvu. Ivan Golub često se u razgovoru spominje svog rodnog Kalinovca, osoba s kojima se družio, među ostalima i Krleže, ali i vrlo detaljno iznosi zanimljive podatke o svom stvaralaštvu. S Krležom se družio i Vinko Vošicki (1885.-1957.), koprivnički tiskar i izdavač o kojem u rubrici *In memoriam* piše Božica Anić. Vošicki je, kako naglašava Anić, »pokrenuo vlastiti proizvodni lanac, od proizvodnje do prodaje knjiga«, a vještim je poslovanjem postigao zapažene uspjehe na nacionalnoj razini.

U današnjicu se čitatelji vraćaju *Suvremenom hrvatskom alkemijom* gdje mogu pratiti dinamičnu izmjenu pjesama Delimira Rešickog, Irene Matijašević, Hrvoja Marka Peruzovića, Zlatka Kraljića i Lucije Butković te kratkih priča Ivane Rogar, Andrije Škare i Marije Rakić Mimica. Već u sljedećoj rubrici hrvatskim književnicima svojim radovima odgovaraju Petar Semolič, Primož Repar, Jasmin B. Frelih, Bojan Sedmak, Simona Kopinšek, Tomo Podstenšek, Eva Kovač i Kristian Koželj iz Slovenije. U rubrici *Kritika* Andrijana Kos-Lajtman piše o romanu *Ciganin, ali najljepši* Kristiana Novaka, Matija Ivačić o drugom romanu češkog pisca Tomáša Zmeškala *Agonija drukčijosti*, a Franjo Nagulov o pjesničkoj zbirci *Vozni red* Slavka Jendrička.

Još jednom valja naglasiti dobru praksu *Artikulacija* koja podrazumijeva upoznavanje čitatelja s radovima autora iz inozemstva, ali i mladih autora iz Hrvatske dok se istovremeno ne zanemaruju već poznata imena. Osim suradnje urednika Marka Gregura, Marija Kolara i Darka Pernjaka s književnicima, istaknuti se mora i suradnja s prevoditeljima i fotografima čiji je doprinos bitan u stvaranju kvalitetnog časopisa.

Mihaela CIK

ZNANSTVENI KOLOKVIJ O MARI MATOČEC, ĐURĐEVAC, 1. PROSINCA 2017.

Povodom 50. obljetnice smrti hrvatske političarke i književnice Mare Matočec rođene Jendrašić (Drnje, 12. rujna 1885. - Korija, 8. svibnja 1967.) organiziran je znanstveni kolokvij u Đurđevcu 1. prosinca 2017. godine. Organizatori su Družba Braća Hrvatskoga Zmaja, Povijesno društvo Koprivnica i Ogranak Matice hrvatske u Đurđevcu. Uoči početka znanstvenog kolokvija upriličeno je svečano otkrivanje spomen-ploče Mari Matočec koja je postavljena na Trgu svetog Jurja u središtu Đurđevca. Naime, Mara Matočec obiteljskim je porijeklom vezana za Đurđevac gdje je živjela od ranog djetinjstva do 1926. godine i ondje se počela baviti spisateljskim radom i političkim aktivnostima u okrilju Radićevog seljačkog pokreta. O Mari Matočec i njezinom značaju za hrvatsku kulturu pred spomen-pločom govorili su predsjednik Ogranka Matice hrvatske u Đurđevcu Nikola Cik, član Družbe Braća Hrvatskoga Zmaja akademik Dragutin Feletar, gradonačelnik Grada Đurđevca Hrvoje Janči i potpredsjednik Županijske skupštine Koprivničko-križevačke županije Marijan Ružman. Spomen-ploču otkrili su

potomci Mare Matočec (unuci Ivan i Mladen Matočec iz Zagreba) koji su se toga dana okupili u Đurđevcu. U radu skupa aktivno su sudjelovali članovi Povijesnog društva iz Koprivnice na čelu s predsjednicom Ružicom Špoljar.

Znanstveni kolokvij koji je održan u zgradi INA-Naftaplina u Đurđevcu započeo je pozdravnim govorima domaćina i predstavnika suorganizatora skupa. Referate je podnijelo svih osmero izlagača koji su bili predviđeni u programu, a moderatori skupa bili su akademik Dragutin Feletar i Hrvoje Petrić. Prvo izlaganje imala je sveučilišna profesorica u miru i autorica prve monografije o Mari Matočec Mira Kolar-Dimitrijević koja je govorila o Mari Matočec i ženama, odnosno njihovom položaju u političkom, kulturnom i društvenom svijetu krajem 19. i u prvoj polovini 20. stoljeća. O prvome izdanju monografije o Mari Matočec iz 1993. godine govorio je u svojem izlaganju akademik Dragutin Feletar s obzirom da je to bila prva knjiga objavljena u njegovoj Nakladnoj kući koja danas nosi ime Meridijani. S Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu sudjelovali su profesori Hrvoje Petrić i Ivica Šute. Prvi je predstavio što je pisano o Mari Matočec u hrvatskoj emigraciji, a drugi je govorio o utjecaju Mare Matočec na angažiranje žena u organizacijama HSS-a u Podravini. Obojica su svoja izlaganja utemeljili na podacima iz pisanih povijesnih izvora i relevantnoj literaturi. S obzirom da je u Đurđevcu živio i djelovao iskusni HSS-ov političar Tomo Jalžabetić (1852.-1937.) vrijedni istraživač zavičajne povijesti i pisac Vladimir Miholek govorio je o njegovom odnosu prema Mari Matočec stavljajući naglasak na njihove međusobne poveznice i razlike. Autor monografije, urednik *Sabranih djela Mare Matočec* i student povijesti Vlatko Smiljanić govorio je o najplodonosnijem razdoblju političkog, kulturno-prosvjetnog, spisateljskog i humanitarnog djelovanja Mare Matočec u razdoblju od 1929. do 1939. godine koje je nazvao njezinim zlatnim godinama. O književnom stvaralaštvu Mare Matočec u kontekstu hrvatske književnosti između dva svjetska rata govorila je sveučilišna prvostupnica povijesti umjetnosti i komparativne književnosti Mihaela Cik. Stvaralaštvo Mare Matočec promatrala je u odnosu na književne pravce koji se javljaju u navedenom razdoblju, a s posebnim naglaskom na seljačku književnost. Profesor povijesti Nikola Cik predstavio je nove priloge biografiji Mare Matočec pri čemu je najznačajnije otkriće zapisa o datumu i mjestu njezina rođenja koje je do sada bilo sporno i nerazriješeno. Pri kraju skupa upriličeno je predstavljanje nove knjige *Sabrana djela Mare Matočec* o kojoj su govorili izdavač Zvonimir Despot, recenzent povjesničar Mijo Korade i urednik Vlatko Smiljanić. Organizatori znanstvenog kolokvija uputili su poziv za nastavak bavljenja svim aspektima života i djelovanja Mare Matočec i objavljivanje iznesenih priopćenja u obliku članaka.

Održavanjem znanstvenog kolokvija te postavljanjem i otkrivanjem spomen-ploče hrvatskoj političarki i književnici Mari Matočec u Đurđevcu je, kao mjestu iz kojeg je potekla i provela veći dio života, prikladno obilježena 50. obljetnica smrti. Uvaženi znanstvenici i istraživači koji su podnijeli svoje referate na znanstvenom skupu još jednom su progovorili o značaju ove neobične žene koju često uspoređuju s mnogo poznatijim Mihovilom Pavlekom Miškinom ili Marijom Jurić Zagorkom. Uspješnost skupa u Đurđevcu potvrđuje vrlo živ interes za istraživanje i objavljivanje o Mari Matočec kao političarki, prosvjetno-kulturnoj djelatnici, spisateljici te hrabroj i požrtvovnoj hraniteljici obitelji. Ovo je bila prilika za proširivanje znanja o Mari Matočec i predstavljanje novih podataka i spoznaja o njezinom životu i radu.

Nikola CIK

JURAJ HUS: OPIS PUTOVANJA JURJA HUSA/DESCRIPTIO PEREGRINATIONIS GEORGII HUSZTHII, PPO DHK, KOPRIVNICA, 2017., 184 STR.

U izdanju Podravsko-prigorsko ogranka Društva hrvatskih književnika, a u prijevodu Zrinke Blažević i pod uredničkom paskom Maria Kolar, popraćen predgovorom Irene Radej Miličić i bogato likovno opremljen, iz dalekog šesnaestog stoljeća na vrata nam je pokucao Juraj Hus sa svojim putopisom *Opis putovanja Jurja Husa*. Husov putopis još uvijek je dobrim dijelom nepoznanica u hrvatskoj književnoj historiografiji, stoga ovo izdanje nedvojbeno donosi znatan pomak u recepciji ovoga autora i njegova djela te – nadamo se – i njegovom jasnijem pozicioniranju unutar hrvatskog književnog kanoana. Hus je to, na kraju krajeva, i zaslužio jer je – kao što u predgovoru ističe Radej Miličić – posrijedi jedan od najzanimljivijih faktografskih tekstova starije hrvatske književnosti.

Prije nego što kažemo nešto više o djelu, valjalo bi izdvojiti nekoliko tekstoloških i bibliografskih činjenica. Husov putopis očuvao se u dvije verzije. Prva, starija, datirana je 1548. godinom i poznatija je pod nazivom *Jeruzalemsko hodočašće Jurja Husa*, a čuva se u Beču, zbog čega se nerijetko naziva i bečkim rukopisom. Druga, mlađa i ujedno opširnija verzija, čuva se u vaticanskoj knjižnici (vatikanski rukopis), a potječe iz 1566. godine. Ovo izdanje donosi vatikanski rukopis u dvojezičnom obliku. Čitatelj tako ima priliku čitati tekst na latinskom jeziku, na kojem je izvorno i napisan (*Descriptio peregrinationis Georgii Huszthii*), ali i u prijevodu Zrinke Blažević, popraćenom komentarima koji olakšavaju njegovo čitanje i razumijevanje. Recimo i to da je putopis, odnosno njegova vatikanska verzija, prvi puta objavljen još 1881. godine u *Starinama JAZU*-a, ali na latinskom jeziku. Ovo je, dakle, prvi njegov prijevod na hrvatski jezik, a samim time i prilika za njegovu širu, usudimo se reći i pravedniju recepciju. Iscrpni predgovor, prevoditeljčina pojašnjenja uz prijevod, kartografski prikaz putovanja Jurja Husa koji potpisuje akademik Dragutin Feletar, reprodukcije prvih stranica obiju verzija putopisa, kao i prve stranice prijepisa vaticanskog rukopisa objavljenog 1881., bibliografija Jurja Husa i izabrana literatura o Jurju Husu koju su priredili Irena Radej Miličić i Mario Kolar... sve to svjedoči da je posrijedi ozbiljan i pomno osmišljen projekt u koji je uloženo mnogo vremena i truda.

Tko je bio Juraj Hus? Na ovo pitanje prilično je teško pružiti odgovor jer o Husu, kao što napominje Radej Miličić, ne znamo čak ni one najosnovnije podatke, kao što su datumi rođenja i smrti. Poznato je samo to da je sigurno poživio barem do listopada 1566. godine, da je nedugo prije odlaska na svoje putovanje boravio u Pečuhu gdje je učio latinski te da je potjecao iz sela Rasinja kod Koprivnice. A upravo je taj podatak bio presudan za nastanak putopisa. Hus je naime prisilno krenuo na putovanje, i to tako što ga je 1532. godine zarobila turska vojska kada je na povratku s neuspješne opsade ugarskoga Kisega prolazila kroz Rasinju. Tim događajem počinje Husov putopis, da bi zatim čitatelj doznao da je Hus odveden u Carigrad, gdje boravi kao rob carskog rizničara, da je pokušao pobjeći i bio uhvaćen u Smederevu, nakon čega je tri godine opet robovao; u putopisu se zatim otkriva kako Hus ipak stječe slobodu i plaću te se kao trubač pridružuje Sulejmanovu osvajačkom pohodu na Egipat, vrebajući priliku za bijeg; nakon toga sudjeluje u pohodu na Indiju, a po završetku rata vraća se u Egipat i napušta vojnu službu; naposljetku odlučuje posjetiti Svetu zemlju, stoga 1540. godine odlazi na hodočašće na Sinaj, u Jeruzalem, Betlehem... da bi se skrasio u Požunu, odnosno današnjoj Bratislavi. Što se nakon toga događalo, kako je Hus proživio ostatak svoga života i koliko je nakon svoga putovanja poživio, o tome čitatelj ne doznaje baš ništa, kao što se u putopisu ne doznaje gotovo ništa ni o Husovoj prošlosti. Čime se bavio, tko su mu bili roditelji, je li imao obitelj – ništa od toga čitatelju se ne otkriva. Potiskujući vlastitu osobu u drugi plan, putopisac otvara prostor za opise mjesta koja posjećuje i pojava kojima svjedoči, a naglasak je s njegove osobnosti i njegova proživljavanja ropstva prebačen na samo iskustvo putovanja.

Ipak, krhotine Husova duhovnog svijeta u izvjesnoj se mjeri mogu razabrati, iako ih on sam neposredno ne otkriva. Zato ih otkriva Husovo učestalo citiranje drugih knjiga, što je postupak za kojim autor svako malo poseže. Kvantitativno gledano, u citatima prednjači *Biblija*, Husovo temeljno mjerilo života i svijeta – to je okvir kroz koji Hus sve sagledava, na temelju kojeg on interpretira svijet i događaje kojima svjedoči. Kroz biblijske citate ocrta se tako njegov svjetonazor, njegov odnos prema svijetu, koji određuje kršćanski moralni kodeks. No osim *Biblije*, Hus citira i klasičnu literaturu, i to onu latinsku (Vergilije, Ovidije, Plaut, Juvenal i dr.), što pak sugerira da je za svoje vrijeme bio prilično učen čovjek.

Kompozicijski gledano, putopis se sastoji od pet linearno ispričanih poglavlja i moguće ga je podijeliti u dva dijela. Prvi dio čine prva tri poglavlja, a obuhvaća Husov putopis u užem smislu riječi. Drugi dio, odnosno posljednja dva poglavlja, pisan je u tradiciji klasične kršćanske hodočasničke literature u kojoj se opisuju sveti toponimi kršćanstva. Fabulativni kostur putopisa prilično je jednostavan, no daleko od toga da bismo to mogli izdvojiti kao minus ovoga teksta, jer ono najbolje i najzanimljivije u *Opisu putovanja Jurja Husa* nije sadržano u napetim događajima, već u »heureka« momentu Husova otkrivanja nečeg sasvim novog, u njegovim susretima s drugom i drukčijom kulturom, u njegovu začuđenom pogledu koji se zaustavlja na nečemu još neviđenome, u tumačenju pojavnoga svijeta koji on vidi prvi put, a koji je sastavni i samorazumljivi dio kulturnog inventara današnjih čitatelja. Opisi su

možda i ono najbolje što nam ovaj tekst nudi; oni obiluju čuđenjem i očuđavanjem zbog susreta s onime što za onoga tko gleda predstavlja kulturološku novinu, a nerijetko i kulturološki šok. Husovi opisi kita, žirafe, krokodila, piramida, ebanovine, hrane, običaja itd. najsočniji su dio ovog tekstualnog tkiva. Oni svjedoče o tome da je Hus, usprkos svim nedaćama, fizičkim mučenjima i ratovima kroz koje je prošao, svoje putovanje doživljavao kao neku vrstu hodočašća na kojem je hranio svoja osjetila i utaživao svoju glad za novim spoznajama. Kako se, primjerice, Hus samo morao osjećati kada je prvi puta u životu ugledao žirafu, za koju do tada nije imao pojma da postoji, ili kada se probijao labirintima u piramidi? Ovaj tekst postaje najzanimljiviji upravo u onom trenutku kad čitatelj sam prihvati tu ulogu, kad se stavi u Husovu kožu i promatra svijet njegovim očima. A svijet promatran njegovim očima onaj je u kojem je Amerika otkrivena svega četrdeset godina prije nego što se Hus otisnuo na svoje putovanje i u kojem se tek kroje velike karte svijeta. Ako se čitatelj uspije uživjeti u grandioznost i neponovljivost tog povijesnog iskustva, užitek čitanja teško da će izostati.

Matija IVAČIĆ

IVAN ROTH: JAVNI SPOMENICI SV. IVANA NEPOMUKA U ISTOČNOJ SLAVONIJI, HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST – PODRUŽNICA ZA POVIJEST SLAVONIJE, SRIJEMA I BARANJE, SLAVONSKI BROD, 2016., 178 STR.

Zahvaljujući Podružnici za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest u prosincu 2016. godine u obliku samostalne knjige objavljen je diplomski rad mladog magistra povijesti umjetnosti Ivana Rotha koji je izrađen i obranjen na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Time ova knjiga predstavlja nastavak izdavanja kvalitetnih diplomskih radova, dakle djela znanstvenika najmlađe generacije koja su vezana za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.

Nakon uvoda slijedi kratak životopis svetog mučenika Ivana Nepomuka (spomendan 16. svibnja) s osvrtom na politizaciju njegovog čašćenja, ulogu Habsburgovaca i Crkvenih redova u širenju čašćenja te štovanje sveca od 18. do 21. stoljeća. U sljedećem poglavlju piše o tipologiji, topografiji i ikonografskim karakteristikama prikaza sv. Ivana Nepomuka na proučavanom području. Središnji dio knjige čini katalog spomenika sv. Ivana Nepomuka geografski razdijeljen na Srijemsko, Baranjsko, Osječko, Brodsko i Požeško područje. Ukupno je opisano dvadeset različitih kipova sv. Ivana Nepomuka. Za svaki od njih Ivan Roth donosi podatke o smještaju kipa, njegovom autoru (ukoliko je poznat), vremenu nastanka, materijalu, dimenzijama, te izvornoj i trenutnoj lokaciji. Osim ovih općenitih podataka tu su i detaljni narativni opisi svakog od kipova s referencom u tekstu na slikovne priloge, odnosno reprodukcije fotografija spomenika posvećenih sv. Ivanu Nepomuku koje su poredane u posebnom dijelu knjige. Uz bogat popis korištene literature i sažetke, na kraju je knjige kartografski prikaz razmještaja sakralnih i profanih objekata relevantnih za štovanje sv. Ivana Nepomuka u istočnoj Slavoniji.

Autor se opredijelio za javne spomenike, dakle ne i za one koji su smješteni u sakralnim prostorima. Vremensko određenje je doba baroka koji se u Slavoniji razvijao od kraja 17. stoljeća kada je na tome prostoru prestala osmanska vlast, a procvat je doživio u 18. stoljeću. U tome su javni spomenici – tvrdi autor – imali važnu ulogu u Slavoniji jer su označavali katolički teritorij. Skulpture sv. Ivana Nepomuka ističu se brojnošću među samostojećim skulpturama svetaca. Autor nije samo primijenio znanja iz povijesti umjetnosti, već je interes proširio na štovanje svetaca. Opisao je političke čimbenike koji su utjecali na popularizaciju čašćenja ovog sveca, a bili su to prvenstveno habsburški interesi. Naime, upravo je sv. Ivan Nepomuk koji je beatificiran 1721., a kanoniziran 1729. godine bio jedan od nebeskih zaštitnika Habsburške Monarhije. Ovaj svetac časti se kao zaštitnik od poplava, brodara, lađara, mostova što je značajno uzmemo li u obzir karakter okoliša istočne Slavonije i glavna zanimanja ondje. Zbog toga ovaj rad možemo smatrati relevantnim i korisnim polazištem za proučavanje raširenosti štovanja sv. Ivana Nepomuka i u drugim krajevima. Naime, štovanje sv. Ivana Nepomuka bilo je vrlo rašireno u Podravini, doduše možda izraženije u sakralnoj arhitekturi, jer je u gotovo svakom podravskom naselju bila kapelica posvećena tome svecu i/ili je skulptura postavljena na oltaru u crkvi.

Nikola CIK

MUZEJ GRADA KOPRIVNICE: MUZEJSKA IZLOŽBA; DONACIJA DR. ZDRAVKA DIZDARA »DANICA I. KONCENTRACIJSKI LOGOR U NDH 1941. - 42.« AUTORI IZLOŽBE: DRAŽEN ERNEČIĆ, DR. SC. ZDRAVKO DIZDAR, 15. 4. - 29. 4. 2016.

Točno na 75. godišnjicu osnutka u Koprivnici Danice - 1. koncentracijskog logora u NDH koji je osnovan po MUP-u NDH 15. 4. 1941. godine, 15. 4. 2016. godine otvorena je u Muzeju grada Koprivnice tematska izložba u gornjem naslovu navedenog naziva.

Zahvaljujući suradnji Odjela povijesti Muzeja grada Koprivnice i njenog voditelja višeg kustosa Dražena Ernečića, prof., s eminentnim hrvatskim znanstvenikom po pitanju logorskog sustava u NDH dr. Zdravkom Dizdarom od 2001. godine po pitanju povijesti i rada ustaškog logora Danica (što je dokumentirano na izložbi), realizirana je objava tj. pretisak tekstova dr. Z. Dizdara (*Ljudski gubici logora »Danica« kraj Koprivnice 1941.-1942.*., *Časopis za suvremenu povijest* 34 (2002), 2; str. 377-407 i *Žene u logoru »Danica«, kraj Koprivnice 1941.-1942. godine, Historijski zbornik, god. LIX, 2006.*) u *Podravskim zbornicima 2007. i 2008. godine* s namjerom objave ovih izvornih znanstvenih tekstova *in situ* u Podravini kako bi bila na raspolaganju široj, stručnoj i kulturnoj javnosti. Ujedno je 2007. godine projekt monografije o logoru Danica prijavljen na Ministarstvo kulture RH te grad Koprivnicu i Koprivničko-križevačku županiju.

Kao nastavak iznimne i viševrsne višegodišnje kolegijalne i plodne suradnje realizirana je 2014./15. Donacija Muzeju grada Koprivnice faksimilne dokumentacije o logoru Danica iz privatne zbirke dr. Z. Dizdara a koju je prikupio tijekom gotovo 40 godina bogatog znanstvenog istraživanja kao znanstveni savjetnik Hrvatskog instituta za povijest i koja je s humanističkog aspekta jedna od najznačajnijih donacija Muzeju grada Koprivnice u njegovoj povijesti jer govori o stradanju ljudi u nasilnim vremenima banalnosti zla (a ne o materijalnim spomenicima) te konačno objelodanjuje istinu o najtraumatičnijem periodu povijesti Koprivnice u 20. stoljeću. Donacija je rezultirala uistinu velikom i jednom od najznačajnijih tematskih, studijskih i povijesnih muzejskih izložbi u Muzeju grada Koprivnice u posljednjih 70 godina tj. poslije drugog svjetskog rata.

Muzejska izložba *Donacija dr. sc. Zdravka Dizdara »Danica 1. koncentracijski logor u NDH 1941-42«* prikazala je u četiri dvorane posebno brojnu građu - faksimilnu dokumentaciju (iz HDA U Zagrebu, Vojnoistorijskog instituta – Vojnog arhiva u Beogradu, Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove SRH i Muzeja grada Koprivnice) o radu logora (oko 250 faksimila) te također posebno bogatu bibliografsku građu (55 časopisa i knjiga) o drugom svj. ratu i radu logora unutar logorskog sustava NDH objavljivanu kroz gotovo posljednjih pola stoljeća.

U zasebnoj dvorani izložbe a u povodu obilježavanja 100. obljetnice rođenja prezentirano je 18 crteža iz mape akademskog slikara Zlatka Price (Pečuh, 1916. – Rijeka, 2003.) »Ljudi iz logora Danice« (autorica postava viša kustosica Draženka Jalšić Ernečić). Bila je to prva izložba u Hrvatskoj kojom se te godine obilježavao veliki Pricin jubilej. Prica je bio uhapšen 26.6. u Samoboru pod »temeljitom sumnjom radi komunizma« i »da se kretao u društvu sklonom komunizmu«. Njegovi crteži iz logora po prvi su puta izloženi u kontekstu faksimila ustaških dokumenata njegova boravka u logoru Danica što je izložbi dalo izniman muzeološki naboj i značaj. Crteži su nastali za njegova zatočeništva u logoru Danica od 28. 6. do 7. 11. 1941. godine.

Logor Danica u Koprivnici radio je u skladu s proklamiranom ustaškom politikom koja je bila sastavni dio nacističke politike Trećeg rajha u Europi, a temeljila se na Zakonskim odredbama o rasnoj pripadnosti itd., a nalazio se na prostoru istoimene napuštene tvornice kemijskih proizvoda (1906.) koja je prestala raditi prije početka Drugog svjetskog rata. Osnovan je po MUP-u NDH na dan povratka poglavnika Ante Pavelića iz talijanske emigracije u Zagreb kao prvi u logorskom sustavu od ukupno 30-tak logora, a u pojedinim razdobljima postojanja bio je sabirnih, radnih i koncentracijskih obilježja (u stotinama dokumenata koncentracijskim ga je nazivala ustaška uprava od samog osnutka kao i MUP NDH).

Prema rezultatima Dizdarovih istraživanja na dan otvorenja izložbe 15. 4. 2016. godine kroz logor je prošlo 4818 logoraša (4.033 m i 785 ž) za koje postoje podaci prema bilo kojem osnovu, 2.631 Srba, 927 Židova, 528 Hrvata, 125 Roma, 23 Muslimana, 15 Crnogoraca, 6 Slovenaca, 5 Mađara, 3 Ukrajinca, 2 Makedonca, 2 Rusa, 1 Rumun, 1 Rusin. Pored navedenih logoraša postoje i 549 Roma (208 m i

341 ž) za koje postoje samo brojčani pokazatelji. Po tadanjim rezultatima u logoru je ubijeno tridesetak logoraša.

Prema numeričkom iskazu s više od 50 logoraša bilo je 90 kotareva i grada Zagreba s osobnom identifikacijom iz kojih su dopremljeni u logor Danicu: Koprivnice i okolice (867), Grubišnog Polja (535), Zagreba (503), Pakraca (290), Bjelovara (215), Ogulina (211), Križevaca (144), Slavenskog Broda (120), Vrginmosta (86), Đurđevca (77), Siska (74), Daruvara (70), Karlovca (64), Sarajeva (62), Osijeka (61), Vinkovaca (58), Slavonske Požege (56), Ludbrega (50) i ostalih s manje od 50 logoraša Danice. Kroz prikazanu dokumentaciju analitički je utvrđeno i evidentirano ukupno 92 grada i mjesta iz kojih potječu zatočenici. Uglavnom su prema kriterijima vlasti podijeljeni u dvije osnovne skupine. Prva, oko 2.000 Srba, uz manji broj Hrvata i Crnogoraca, su bili uhićeni pod inkriminacijom da su »četnici«, pored pripadnika nekih od 300 predratnih četničkih udruženja u NDH. Tako je prema dokumentima administracije logora »Danica u njemu bilo: 4. V. 1941. - 763 logoraša, 18. V. - 1.007, 30. VI. - 2.175 i 15. VII. - 2.656 logoraša, 15. VII. - 2.656 logoraša.

Prema podacima objavljenim na izložbi pušteno je iz logora »Danica« ili se spasilo 489 logoraša, od kojih najviše Hrvata, njih oko 350, zatim oko 100 Srba, a ostali su bili pripadnici drugih nacionalnosti. Jedan broj komunista, većinom Hrvata, nekoliko puta spasio se iz logora zamjenom za ustaške dužnosnike ili vojne časnike koje su zarobili partizani. Nešto više od polovice onih logoraša »Danice« koji su se našli na slobodi, njih oko 250, aktivno se uključilo u partizanski pokret, gdje su mnogi obnašali i najviše vojne, partijske i upravne funkcije i gdje ih je oko 40 izgubilo život. Prema službenom popisu boraca NOR-a 1972. tada je još bilo 209 živih sudionika NOR-a, a bivših logoraša »Danice«. U logoru »Danica« ostaju kriminalci, ali i poneki suradnik partizanskog pokreta. Tako je bilo do rujna 1942. kada su preostali logoraši upućeni u Zagreb ili druge zatvore i logore, a nekolicina je puštena dok je logor »Danica« konačno raspušten.

Na izložbi je po prvi puta izložena fotografija ulaza u logor Danica kao i fotografija logora snimljena iz ustaškog aviona 12. studenoga 1943. godine nakon bombardiranja logora. Također po prvi puta su izloženi policijski kartoni MUP-a NDH za utvrđene »nepoćudne elemente« osumnjičene i okrivljene za kriminalnu djelatnost. Izložen je popis članova ustaške emigracije iz 1934. praćene od tajne policije te dokumentacija o radu četničkih organizacija u zemlji. Izložena je i dokumentacija o zatočeništvu Mihovila Pavleka Miškine te tablica s popisom srpskih žrtava iz Grubišnog Polja prvog velikog kontingenta zatočenika dovedenih krajem travnja 1941. godine u Danicu. Prezentirana je dokumentacija o prvoj službenoj žrtvi holokausta u NDH koprivničkom liječniku dr. Željku Selingeru odvedenom u logor 25. 4. 1941. godine. Stoga se i Koprivnice može smatrati gradom ishodištem holokausta u NDH. Dio dokumentacije prikazao je žene logorašica u zasebnom dijelu logora te logore u koje su bile otpremane od Jasenovca, Lobor grada, Stare Gradiške, Auschwitz - Birkenau. U zasebnoj dvorani prezentirani su brojni dokumenti Zemaljske komisije za ratne zločine od 24. 5. 1947. koji je u istraživanju Z. Dizdaru služio kao nulti izvor za kritičku analizu mjesta stradanja žrtava.

Izložba je bila ishodište strateškog projekta u kulturi grada Koprivnice i velikog knjižnog projekta Odjela povijesti Muzeja grada Koprivnice i autora Z. Dizdara »Logor Danica 1941.-1942.« sv. 1-3 potpomognutog od Ministarstva kulture RH, kao temelju budućeg uređenja Spomen područja Danica u sklopu europske prakse memorije na logore u drugom svjetskom ratu. Izloženi su studijski podaci o autoru troknjižja Z. Dizdaru, recenzentima V. Geigeru i Ž. Krušelju te uredniku D. Ernečiću.

Po prestanku rada Logora Danica tvorničke hale poslužile su za obuku legionara vojnika – padobranaca 1942. - 1943., a obližnja ledina za mali improvizirani aerodrom – uzletište i vojno vježbalište 1. padobranske satnije padobranskih lovaca NDH.

Dražen ERNEČIĆ